

KOSTEL SV. VÁCLAVA V HULÍNĚ

JAN ŠTĚTINA

Kostel sv. Václava v Hulíně (okr. Kroměříž, Zlínský kraj) náleží k nejvýznamnějším románským stavbám na Moravě (obr. 1, 17, 34). Přestože do odborné literatury byl kostel uveden již roku 1869,¹⁾ kritické zhodnocení komplikovaného stavebního vývoje objektu zůstávalo překvapivě dlouho stranou badatelského zájmu. Předkládaný text představuje syntézu řady dílčích průzkumných akcí, v uplynulých letech provedených s cílem co nejpresnější dokumentace stavebních proměn této významné památky.²⁾ Základem textu je stať publikovaná v aktuální monografii shrnující dějiny a urbanistický vývoj města Hulína.³⁾ Text nebyl koncipován jako umělecko-historická monografie kostela – jeho nejvýznamnější část, totiž románský portál lodi, by si ostatně zasloužila detailní dokumentaci a samostatné zpracování – jedná se spíše o materiálovou studii, zpřístupňující nejzávažnější zjištění týkající se stavebních proměn stavby.

Určitým omezením zůstává fakt, že kostel bylo za stávající situace možno zkoumat pouze metodou povrchového průzkumu. Právě z těchto důvodů prozatím nedošlo k detailnímu zaměření vyšších partií informačně velmi bohatých líců zdiva románské lodi. I přesto však průzkum románských částí přinesl řadu informací, vztahujících se především k technologickým otázkám a postupu výstavby románského kostela. Dokumentována byla také řada nálezových situací v běžně nepřístupných částech kostela – zejména interiérech lodi (zde s důrazem na pozůstatky románské stavební fáze), vnitřních prostorách věže i podkroví kostela. Velmi významné (a zčásti později zaniklé) novověké proměny chrámu bylo možno zmapovat

Obr. 1: Hulín (okres Kroměříž), celkový pohled na kostel sv. Václava od severu (všechny fotografie a kresby J. Štětina, 2013–2017, není-li uvedeno jinak).

zejména díky písemným zprávám, ale i archivním dokumentačním materiálům z první půli 20. století.

Město Hulín (191 m n. m.) se nachází ve zcela rovinné poloze středního Pomoraví, přibližně v polovině cesty mezi dalšími důležitými historickými centry regionu – městy Kroměříží a Holešovem. Kostel sv. Václava, zejména díky své štíhlé západní věži, tvoří přirozenou dominantu historického centra, situovaného na pravém břehu říčky Rusavy, přitékající k Hulínu od severovýchodu a stácející se právě pod kostelem k jihu. Kostel s východně navazujícím areálem fary zaujímá nejjižnější partii historického centra města, založeného na nepravidelně oválném půdorysu, jež určila boční ramena Rusavy, poskytující sídlu i nutnou ochranu. Říčními rameny omezené městské jádro již od středověku rozšiřoval dlouhý ulicový útvar na severu (dnešní Kroměřížská ulice) a na opačném, jihovýchodním pólu i drobné předměstí zvané Žabínek. Pozoruhodný urbanismus města, ovlivněný říčními rameny a půdorysně organizovaný již v průběhu vrcholného středověku, se dodnes dochoval bez podstatnějších změn.

Hulínský kostel sv. Václava vystupuje z prostranství několikrát rozšiřovaného bývalého hřbitova, vymezené-

1) Portál do literatury uvedl F. X. Segenschmied, Das romanische Portal zu Hullein in Mähren, Mitteilungen der k. k. Central – Commission zur Erforschung der Baudenkmale (Wien), XIV. Jahrgang, Wien 1869, s. XXX – XXXI. Zde představena i autorova, do značné míry idealizovaná rekonstrukce románského stavu portálu před odkrytím jeho bočních částí.

2) Za ochotu a pomoc při zpracování tohoto textu děkuji M. Lancovi z NPÚ ÚPS v Kroměříži, L. Melichové z NPÚ ÚOP v Kroměříži, J. Kopřivovi z Římskokatolické farnosti Hulín a J. Varhaníkovi.

3) Z. Fišer ed., Hulín. Město na křižovatkách. Brno 2014.

Obr. 2: Hulín, historický střed města na mapě stabilního katastru z roku 1830: 1 – kostel sv. Václava s někdejší hřbitovem; 2 – areál fary s přílehlými hospodářskými budovami (Fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků (dále jen ŮRAS) Kroměříž, ZAO, SOkA Olomouc, poř. č. 10722).

ho ohradní zdí a přístupného od východu a severozápadu pilířovými branami (obr. 1, 2). Severně před kostelem registrujeme reliktu pozoruhodných zemních úprav, ztožnitelných nejspíše se středověkým hulínským sídlem. Samotný kostel dnes tvoří malebná srostlice produktů pozdně románské, renesanční a pozdně barokní výstavby. Nejstarší, pozdně románskou část kostela tvoří loď, rozpoznatelná díky typickému kvádříkovému zdivu a řadě architektonických detailů. Přibližně v ose západního průčelí lodi se tyčí vysoká hranolová, pětipatrová věž zastřešená cibulovitou střechou. Kout mezi severní zdí věže a navažující lodí vyplňuje půdorysně pětiboká věžice s točitým schodištěm v interiéru. Na východě na užší loď navazuje rozsáhlá, pozdně barokní část, doplněná ustupujícím závěrovým polem a zploštělou apsidou. Před severní fasádu lodi předstupuje nevelká předsíň, ukrývající románský severní portál lodi, a barokní presbytář rovněž na severu doplňuje patrová sakristie s novodobou předsíní. Věž a východní část kostela mají barokní fasády s vysokým pilastrovým řádem a vpadlými poli, formát rozměrných obdélných oken pod segmentovými záklenky je společný románské západní i barokní, východní části kostela. Kostel sjednocuje vysoká valbová střecha se sanktusníkem nad presbytářem.

Literatura, věnující se problematice historie a stavebního vývoje hulínského kostela, není kupodivu nikterak bohatá, nepočítáme-li tituly, pouze stručně (a opakovaně)

zmiňující existenci románské stavby s portálem. Historické údaje vztahující se ke kostelu poprvé systematicky uspořádal F. V. Peřinka, který okrajově zmínil i stavební vývoj chrámu.⁴⁾ Dochované románské části datoval do 12. století a velkoryse pojaté stavbě s rozměrnou lodí a monumentálním severním portálem přiřknul zeměpanské založení. Hulínskému portálu věnoval pozornost i V. Mencl, který nejprve uvažoval o jeho dataci do rozmezí let 1240–1250,⁵⁾ nakonec však vznik portálu posunul do období kolem roku 1230.⁶⁾ Poznání stavebního vývoje hulínského kostela výrazně prohloubil V. Jůza, když v roce 1961 publikoval dvě verze plánů barokní přestavby, zaznamenávající i rozsah tehdy odstraněných středověkých konstrukcí.⁷⁾ Nejstarší písemné zmínky vztahující se k Hulínu analyzoval P. Zaoral, který z formulace listin a z přítomnosti hospodářského správce statku (viz dále) dovodil střediskovou roli Hulína, jež měla navazovat na systém starších hradských obvodů. Na základě svatováclavského patrocinia a málo průkazné analogie se situací v Břeclavi uvažuje o založení hulínského kostela Břetislavem I. (1145 – asi 1201). Rozbor situace dovolil P. Zaoralovi předpokládat i existenci staršího předchůdce románského kostela.⁸⁾ Souhrn známých faktů, vztahujících se k vývoji kostela, nabízí i monografie města z roku 1974.⁹⁾ Zejména monumentální severní portál zajistil hulínskému kostelu patřičné místo i v syntetických pracích, věnovaných architektuře první poloviny 13. století.¹⁰⁾ Hulínský kostel byl, především díky tvarosloví severního portálu, následně vztažen do souvislostí s tzv. vineckou skupinou sakrálních staveb, což ustálilo dataci románské fáze kostela do 30. let 13. století.¹¹⁾ Dostupné informace o stavebním vývoji a interiérové výbavě chrámu podává věcně pojaté soupisové heslo B. Samka.¹²⁾ Zatím poslední krok k poznání stavebního vývoje kostela ve středověku i novověku učinili autoři záslužné monografie města Hulína.¹³⁾

4) F. V. Peřinka, *Vlastivěda Moravská. II. Místopis. Kroměřížský okres*. Brno 1911, s. 317–322.

5) V. Mencl, *Románská architektura v zemích českých*, in: *Ročenka kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1937 a 1938*, Praha 1939, s. 19–41, s. 193–195.

6) Týž, *Vývoj středověkého portálu v českých zemích*, *Zprávy památkové péče* 20, 1960, s. 8–26.

7) V. Jůza, *Několik plánů moravských stavebních památek*, in: *Sborník prací filosofické fakulty brněnské university F 5*, Brno 1961, s. 379–383.

8) P. Zaoral, *Počátky Hulína*, *Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci* 99, Olomouc 1962, s. 8–10.

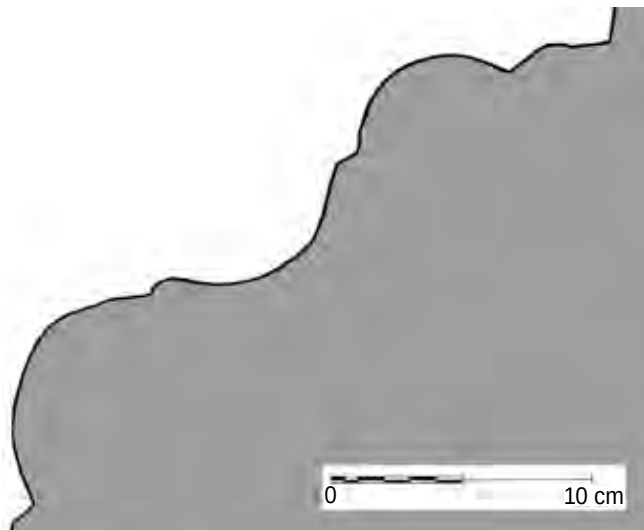
9) J. Bláha – M. Kouřil – J. Malík – A. Skoupý – M. Trapl, *Hulín. Dějiny a přítomnost města*. Brno 1974. Ke kostelu zejména M. Kouřil, *Do války třicetileté*, in: *tamtéž*, s. 24–26.

10) A. Merhautová, – D. Třeštík, *Románské umění v Čechách a na Moravě*. Praha 1983, s. 270–272. Na s. 272 autoři hulínský kostel datují do roku 1226, v popisích však ve vztahu k portálu uvádějí 2. čtvrtinu 13. století. J. Kuthan, *Architektura v přemyslovském státě 13. století*, in: J. Kuthan ed., *Umění doby posledních Přemyslovců*. Roztoky u Prahy 1982, s. 222.

11) D. Líbal, *O skupině českých pozdně románských kostelů*, in: O. J. Blažiček – J. Květ edd., *Cestami umění. Sborník k počtě šedesátých narozenin Antonína Matějčka*, Praha 1949, s. 57–66.

12) B. Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska I. A/I*. Brno 1994, s. 569–571; H. Kouřilová, *Románská část kostela v Hulíně*. Závěrečná práce na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Olomouc 1975, rkp.

13) Z. Fišer ed., o. c. v pozn. 3. Ke stavebnímu vývoji kostela zejména J. Štětina, *Architektura a umění na území města*, *tamtéž*, s. 249–270.

Obr. 3: Hulín, kostel sv. Václava, úsek románské římsy soklu na východní části severního průčelí (vlevo), vpravo jeho profilace (grafická úprava M. Langa a J. Štětina, 2017).

ROMÁNSKÝ KOSTEL

Rozpoznání nových skutečností, vztahujících se k podobě románské stavby, umožnil průzkum dnes analyticky prezentovaného vnějšího pláště původní románské lodi. Téměř v celistvosti zachovaná severní, západní a jižní obvodová zeď lodi nese řadu architektonických i stavebních detailů, jejichž zmapování poskytuje nové informace nejen k románské podobě kostela, ale také k jeho mladším úpravám. Vynikající výpovědní hodnotu však mají i archivní prameny – především plány barokní přestavby chrámu i konvolut historických fotografií kostela.¹⁴⁾

Podobu románského kostela v Hulíně můžeme, i přes četné mladší přestavby a úpravy, poměrně věrohodně rekonstruovat. Do současnosti přetrvala především loď mírně obdélného půdorysu o vnější dochované délce cca 15 m a šířce asi 13,2 m (obr. 6, 7, 17). Loď vymezuje obvodové zdivo tloušťky 150–160 cm, s vnějším pláštěm tvořeným mohutnými kvádry, tesanými z kvalitního hrubozrnného pískovce. Jádru zdiva je lité, tvořené lomovým kamenem, pojeným velmi pevnou vápennou maltou s hrudkami nerozmíchaného vápna a příměsí říčního štěrku. Obvodové zdivo lodi vyrůstá z předsazeného soklu, tvořeného dvěma řadami kvádrů a soklovou římsou s profilací, složenou z bohatě plasticky vyvinuté dvojice oblounů, oddělených mělkým odsazeným výžlabkem. Jak dokumentují fotografie z oprav kostela ve 40. letech 20. století, kvádrový sokl stavby vystupuje z předzákladu, předstupujícího asi o 15–20 cm před líc kvádrového zdiva a zbudovaného z lomového kamene (obr. 3). Některé dílce soklové římsy jsou podloženy úlomky lomového vápence, těženého v lomech u nedalekých Kurovic.¹⁵⁾ Úroveň předzákladu velmi pravděpodobně souhlasí s úrovní vnějšího terénu v době výstavby kostela – terén se tedy nacházel přibližně o 1 m níže, než

dnes (obr. 4). Na exteriéru lodi se i přes poškození povrchu zvětráním na několika místech podařilo zmapovat původní povrch kvádrů se stopami kamenických nástrojů. Na severním průčelí marně hledáme prokazatelné kamenické značky i historickou úpravu spár – kvádrové zdivo bylo plošně přespárováno v závěru 40. let 20. století. Odlišnou situaci shledáváme na jižním průčelí – v jeho spodní partii zaznamenáváme nevelký, v rámci kostela ojedinělý úsek kvádrového zdiva s úpravou spár, v líci kamenných kvádrů vyplněných kvalitní maltou s vyrytou linkou. Také situace ohledně případných nálezů kamenických značek se na jižním průčelí jeví příznivěji nežli na průčelí severním. Povrch jednoho z kvádrů poblíž jihozápadní nárožní lizény si uchoval vyryté písmeno „A“ (obr. 5, 7). Není však zřejmé, zda se jedná o středověkou kamenickou značku (srov. odlišné provedení značek v podobě písmene „A“ na vnějším plášti apsidy klášterního kostela ve Velehradu). Ve východní partii jižní zdi hulínské lodi nacházíme ještě rovnoramenný křížek, vyrytý do povrchu kvádrů poblíž napojení pozdně barokní části. Fragmentárně dochované, bílé a okrové vápenné nátěry na povrchu některých kvádrů klademe do souvislosti s blíže neznámými fázemi historických úprav zevnějšku stavby, předcházejících pozdně barokní přestavbu v polovině 18. století.

Nálezy ze severní i jižní fasády ozřejmují i postup výstavby kostelní lodi (obr. 6, 7). Několik později zaslepených pravoúhlých kapes (cca 15 × 15 cm), prostupujících v horizontálních řadách severním i jižním průčelím stavby, souvisí s kotvením vnějšího konzolového lešení, budovaného současně s výstavbou kostela. S technologií výstavby kostela zřejmě souvisí i změna výšky kvádrových řad, na několika místech patrná na severním, jižním i krátkém úseku západního průčelí lodi. Románský kostel byl tedy budován v několika dílčích etapách, které však zjevně byly součástí jednoho stavebního plánu. Návaznost odlišně vysokých kvádrových řad v sousedství východní zdi severní předsíně dokazuje, že monumentální severní portál, ukrývající se dnes v nitru předsíně, nemohl být osazen až v závěru stavby. Naopak, na základě analýzy spárořezu kvádrového zdiva lze předpokládat, že severní zeď byla až do výšky 185 cm nad římsu soklu stavěna v celé délce, patrně i se spodní partií portálu. V první technologické

14) Soubor je dnes uložen v archivu NPÚ ÚOP v Kroměříži. Fotografie nechal pořídit bývalý Památkový úřad v Brně, největší vypovědní hodnotu mají záběry z konce 40. let 20. století, kdy probíhaly opravy fasád farního kostela, spojené s analytickým odkrytím románského zdiva.

15) Kurovice se nachází asi 4,5 m jihovýchodně od historického centra Hulína. Využití vápence z kurovických lomů při stavbě románské lodi hulínského kostela představuje nejstarší doklad uplatnění tohoto kvalitního stavebního kamene, ke stavebním účelům využívaného od středověku až do 20. století.

Obr. 4: Hulín, kostel sv. Václava, odkrytý sokl završený profilovanou římsou na jižní straně lodi nasedá na mírně předsazený základ z lomového zdiva (fotografie patrně z let 1947–1948, uložena v archivu NPÚ ÚOP v Kroměříži).

fázi bylo nad soklovou římsou vyzděno šest řad pravoúhlých kamenných kvádrů, přičemž výška jednotlivých řad se pohybovala v rozmezí 25–40 cm. Pouze ve čtvrté řadě nad soklovou římsou byl osazen větší, 53 cm vysoký kvádr, související již nejspíše s vazbou bloků kolem portálu. Následně se stavební práce nejspíše soustředily na dokončení portálu a osazení jeho archivolt. Tento pracovní postup dokládá změna formátu kvádrů, patrná asi 213 cm od východní zdi severní předsíně. Ve dvou řadách zde byly osazeny rozměrné kvádry výšky bezmála 50 cm (nejrozměrnější má délku 85 cm a výšku 49 cm). Teprve následně, nejspíše až po završení portálu, se pracovalo na dokončení středního a západního úseku severní zdi.¹⁶⁾ Předpoklad, že uplatnění rozměrnějších kvádrů souvisí s výstavbou portálu nelze však dnes potvrdit, vzhledem k poloze obvodových zdí později přistavěné severní předsíně. Na severním průčelí shledáváme ještě několik drobnějších nepravidelností v navázání kvádrových řad – nejvýraznější se nachází ve výšce 300 cm nad soklovou římsou, těsně při napojení pozdně barokní části kostela. Kromě postupné výstavby severní zdi v rámci jednotlivých technologických mikrofází mohou být jisté nepravidelnosti vazby kvádrového zdiva způsobeny i konstrukčními obtížemi, vyplývajícími z existence chodbičky a schodiště v tloušťce severní zdi.

Podobně výmluvné svědectví o technologii výstavby vydává i jižní zeď. Rovněž její spodní partie vykazuje ve vzdálenosti 670 cm od jihozápadního nároží (tedy přibližně v polovině své délky) výraznější změnu výšky a vazby kamenných bloků, patrnou ve druhé a třetí řadě kvádrů nad římsou soklu (obr. 7). Tuto konstrukční anomálii můžeme opět bez rozpaků přičíst postupné výstavbě jižní zdi kostelní lodi, dělené do stavebních mikrofází. Mimořádně zajímavá situace se pak jeví v nejzápadnější části jižní zdi lodi. V distanci přibližně 410 cm od jihozápadního nároží lodi pozorujeme přibližně svislou spáru, počínající čtv-

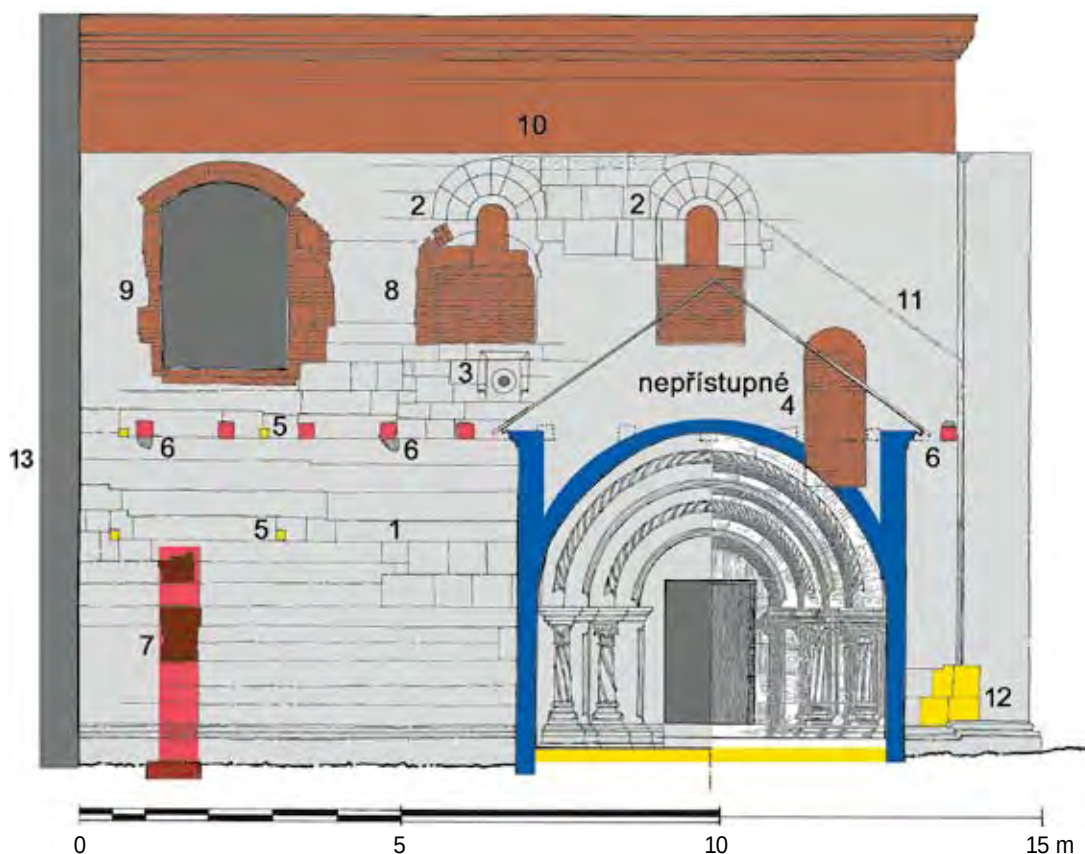
Obr. 5: Hulín, kostel sv. Václava, detail románských kvádrů s původním opracováním povrchu a vyrytým písmenem „A“ poblíž jihozápadního nároží lodi. Patrná je i neorganická vazba bloků a novodobé cementové spárování.

tou kvádrovou řadou nad římsou soklu. V dalších třech řadách se západně od spáry koncentrují nápadně rozměrnější kamenné kvádry, počínaje osmou řadou od soklu je však kvádrové zdivo po celé délce jižní zdi lodi opět relativně pravidelné. Situaci lze vysvětlit stavbou tribuny, budované nepochybně současně se spodními partiemi západních úseků obvodových zdí lodi. Zmíněný úsek svislé spáry na jižním průčelí se totiž nachází přibližně v linii čela tribuny, orientovaného do lodi (k dalším nálezům spojeným s románskou tribunou dále v textu). S otvory po nosnících stavebního lešení na jižní zdi spojujeme několik drobných otvorů, situovaných ve výšce 102–119 cm nad soklovou římsou. Ve spodní řadě shledáváme patrně čtyři otvory po lešení, přičemž na východní i západní polovinu připadá po dvou otvorech (dva střední jsou zaslepeny mladší, rozměrnější plombou, krajní otvory zasahují asi 35 cm za líc zdiva). Druhá úroveň otvorů po lešení se rýsuje asi 300–310 cm nad soklovou římsou – tedy ve výšce, v níž je založena první relativně pravidelná řádka kvádrového zdiva. Jsou zde patrné čtyři otvory čtvercového až mírně obdélného průřezu cca 13 × 15 cm – 15 × 15 cm. Oba krajní byly situovány blíže nároží lodi, osová vzdálenost mezilehlých otvorů po lešení se pohybuje kolem 350 cm. O 185–190 cm výše, tedy 4,8–4,9 m nad soklovou římsou, registrujeme další úroveň uložení lešňových nosníků – vzhledem k mladším úpravám zde zůstaly zachovány už jen dva zaplombované otvory, zřetelné pod parapety stávajících, pozdně barokních oken lodi (obr. 7).

Ze situace dochované na jižním průčelí lodi se dá usuzovat, že v první stavební mikrofázi nejspíše stavitel provedl celou soklovou partii zdi, včetně profilované římsy a nejspíše i celého prvního, průběžného řádku kvádrů. Ve druhé mikrofázi byly položeny tři řádky kvádrů ve východní polovině jižní zdi lodi, ačkoliv nelze zcela vyloučit ani průběžnou výstavbu této partie zdi až do úrovně cca 3 m nad soklem. Pátý řádek nad soklem však dosahuje výšky jen 26 cm, a můžeme jej tedy nejspíše považovat za dorovnávací, a předpokládat tedy jeho souvislost s následnými mikrofázemi. Možná současně, možná však i bez přímé vazby na stavbu spodní části východní partie jižní zdi se pokračovalo technologicky náročnější stavbou

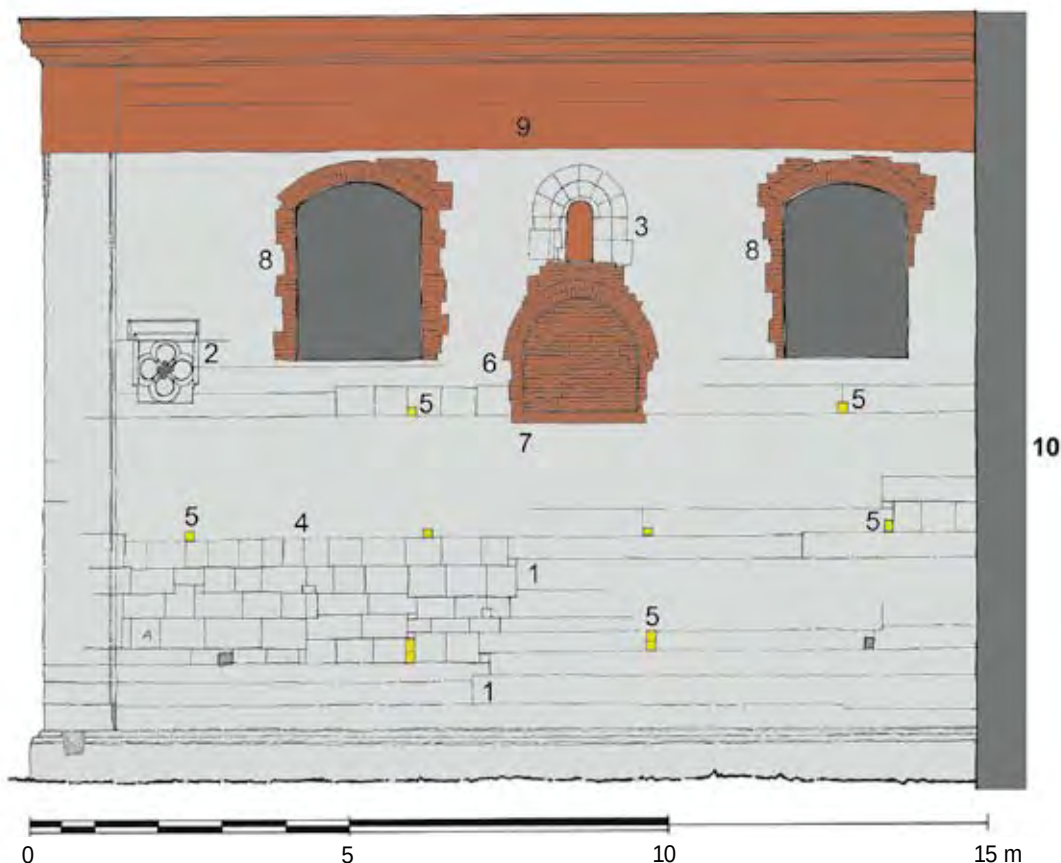
16) Skladba kvádrů prakticky vylučuje tradovanou domněnku o osazení portálu až v závěru stavby kostela. Lze spekulovat, že výstavba portálu mohla být před stavbou obvodových zdí kostela upřednostněna např. díky momentální přítomnosti kvalifikovaných kamenických sil.

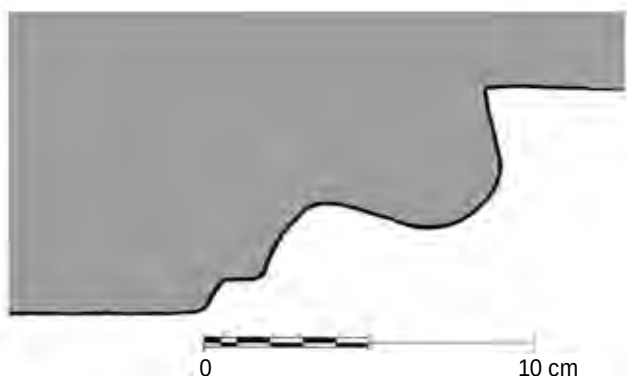
Obr. 6: Hulín, kostel sv. Václava, náčres nálezo-
vých situací odkrytých ve 40. letech 20. století
na severní zdi lodi a řez severní předsíní. K ná-
kresu severního portálu využita dokumenta-
ce F. X. Segenschmieda (1869): 1 – návaznost
různě vysokých kvád-
rových řad, dokumentující
postupnou výstavbu
zdi; 2 – dochované horní
části a záklenky romá-
nských oken; 3 – okénko
do chodbičky v tloušce
severní zdi; 4 – zazděný
románský vstup na em-
poru; 5 – otvory po lešení
z doby výstavby zdi; 6 –
dodatečné kapsy snad
pro konstrukci stře-
chy předpokládané mlad-
ší přístavby; 7 – stopa
po západní zdi mladší
sakristie nasedající na
dochovaný základ; 8 –
pozdně renesanční ne-
bo raně barokní okno se
zazdívkou z doby kolem
poloviny 18. století; 9 –
okno z půlky 18. století
v místě staršího romá-
nského okna; 10 – omíta-
ná nejvyšší část sever-
ní zdi s korunní římsou
z půlky 18. století; 11 – otisk novověké stříšky nad venkovním schodištěm na emporu; 12 – novodobá kvádrová plomba ve spodní části lizény; 13 – na-
pojení pozdně barokní části lodi.

z půlky 18. století; 11 – otisk novověké stříšky nad venkovním schodištěm na emporu; 12 – novodobá kvádrová plomba ve spodní části lizény; 13 – na-
pojení pozdně barokní části lodi. Šedě – románské líce zdív; červeně – předpokládané gotické zásahy; modře – řez obvodovým zdívem severní předsíně; hnědě – barokní zdiva z průběhu 17. století i konstrukce přestavby kolem půlky 18. století; žlutě – novodobé konstrukce z 20. století.

Obr. 7: Hulín, kostel sv. Václa-
va, náčres nálezo-
vých situací odkrytých ve 40. letech 20.
století na jižní zdi lodi: 1 – ná-
vaznost různě vysokých kvád-
rových řad, dokumentující po-
stupnou výstavbu jižní zdi; 2 –
čtyřlísté románské okénko em-
pory; 3 – dochovaná horní část
románského okna; 4 – technolo-
gická svislá spára v kvádrovém
zdivu, odpovídající poloze inte-
riérového čela empory; 5 – otvo-
ry po jednotlivých úrovních sta-
vebního lešení z doby výstav-
by zdi; 6 – pozdně renesanční
nebo raně barokní okno se za-
zdívkou z doby kolem poloviny
18. století; 7 – fragmentárně
dochovaný úsek pasparty na
parapetu (tečkovaně); 8 – okna
z půlky 18. století v místě starších
románských oken; 9 – omítaná
nejvyšší část jižní zdi s korun-
ní římsou z půlky 18. století;
10 – napojení pozdně barokní
části lodi. Barevná analýza
viz obr. 6.

Obr. 8: Hulín, kostel sv. Václava, profilace hrany lizény při jihozápadním nároží románské lodi.

Obr. 9: Hulín, kostel sv. Václava, detail románského čtyřlístového okénka při jihozápadním nároží lodi, původně vedoucího na emporu. Vlevo profilovaná hrana lizény na jihozápadním nároží lodi.

zděné tribuny v západní části lodi, jejíž konstrukce se díky zmíněné spáře a rozměrnějším blokům „propisuje“ do vazby kvádrů nejzápadnější části jižní zdi lodi. Východní část jižní zdi byla ještě před propojením se západním úsekem, náležícím tribuně, vyvedena až do výšky přibližně 3 m nad soklovou římsu. Po alespoň dílčím dokončení tribuny stavitel přikročil k doplnění kvádrového zdiva mezi tribunou a spodní partií východního úseku jižní zdi. I tento mezilehlý úsek vznikl komplikovaněji, jak dokumentuje nesoulad kvádrových řad a jejich nepřesné provázání, patrné přibližně v polovině, i přítomnost „dovrňovacího“ řádku kvádrů výšky 26 cm, přecházejícího sem z východní části jižní zdi. Osmým řádkem kvádrů bylo zdivo příslušející tribuně i navazující mezilehlé partii dovedeno do výše cca 3 m nad soklem, tedy právě do té úrovně, na níž byla následně osazena první průběžná úroveň stavebního lešení. Z konstrukce lešení se i zde dochovaly čtyři otvory, později vyplněné kamennými plombami. Také horní partie jižní zdi zřejmě vznikala v rámci několika dalších

Obr. 10: Hulín, kostel sv. Václava, románské okno uprostřed jižní zdi lodi, pod jehož parapetem zůstala slabě patrná část omítkové pasparty mladšího okna (dole). Spárořez a odlišný druh kamene zřetelně vymezují novodobou dozdívkou kvádrového obkladu, která zacelila otvor po pozdně renesančním či raně barokním oknu.

konstrukčních mikrofází, které se však již v relativně pravidelném rytmu kvádrových řad nijak významněji neprojevily. Shodný zůstal i nosný systém stavebního lešení, kotveného do kvádrových líců jižní zdi lodi.

Dochované kapsy umožňují přibližně rekonstruovat i podobu lešení. Stavitelé při výstavbě románské lodi hulínského kostela použili štenýřového lešení, jehož poměrně subtilní nosníky byly kotveny nehluboko do zdiva a na vnější straně musely být podepřeny dřevěnými stojkami – štenýři. Na nosnících osazených ve zdivu spočívaly desky, vytvářející pracovní plošinu. Vzhledem k výšce jednoho podlaží lešení, blízkosti se ke 2 m i náročnosti manipulace s rozměrnými kvádry, musíme na každém podlaží lešení předpokládat ještě přenosnou pracovní plošinu, umístěnou např. na dřevěných kozách.

Z nejzápadnějšího úseku severního i jižního průčelí lodi vystupují mělké, asi 110 cm široké lizény, jejichž východní hranu lemují subtilní esovitý profil (obr. 6, 7, 8). Detail jeho výběhu (drápkem?) z neprofilované nejnížší části lizény na jihu podlehl degradaci, na severu byl necitlivě doplněn novodobým kvádrovým zdivem. Umístění lizény při severozápadním nároží lodi odpovídá i výškové odstupnění římsy soklu, kdežto pod jihozápadní lizénou je soklová římsa průběžná. Podobnou dvojici lizén předpokládáme i při obou východních nárožích lodi, která však zanikla při barokní přestavbě kostela. Jakékoliv informace postrádáme o podobě koruny zdiva – existence nárožních lizén i některé analogie s románskými stavba-

Obr. 11: Hulín, kostel sv. Václava, interiérový líc severní zdi lodi s předpokládanou pateční římsou románské empory (vlevo) a výběhem záklenku klasicistní kruchty (vlevo nahoře). Vpravo interiérová špaleta románského portálu se zřetelnými stopami opotřebení, vzniklými dlouhodobým otvíráním starších, odlišně konstruovaných dveří.

mi dovoluji v koruně zdíva předpokládat obloučkový vlys, podpírající římsu. Horní partie obou lizén sice nevykazují stopy napojení obloučkového vlysu, neznáme však nálevovou situaci pod omítkami kryjícími nejvyšší partie severní a jižní zdi. Nápadné jsou i dodatečně odtesané líce nejvyšší řádky kvádrového zdíva, patrné na severním i jižním průčelí. Současná podoba nejvyšší partie obvodového zdíva lodi, završené bohatě profilovanou korunní římsou, vzešla až z pozdně barokní přestavby. Je však zřejmé, že oproti románskému stavu nebyla loď při pozdně barokní přestavbě razantně navýšena.

Kostelní loď si dochovala i několik okenních otvorů, jejichž dnešní podoba však většinou není původní (obr. 6, 7, 33). Originální je pouze kruhové okénko v severní zdi, osvětlující chodbu v jejím nitru a čtyřlísté, trychtýřovitě rozevřené okénko v západní části zdi jižní. Severní, po obvodu okosené kruhové okénko má průměr 16 cm a je vyříznuto z jediné pískovcové desky. Deska je vsazena do vpadlého pole čtvercového tvaru, jehož nadpraží a horní části stojek obíhá okosení, vystupující z drápkovitěho výběhu. Také jižní okénko je vsazeno do vpadlého rámu s okosením hrany, vystupujícím z drápkovitých výběhů. Nadpražní blok jižního okénka nadto člení další mělké pole s okosenou hranou, vůči nadpraží mírně asymetricky osazené (obr. 7, 9). Tvarově komplikované ostění jižního

Obr. 12: Hulín, kostel sv. Václava, románské detaily v západní partii severní zdi lodi – okno a půlkruhově završený průchod na emporu, do nějž ústí chodbička v tloušce severní zdi.

okénka sestává ze čtyř pískovcových segmentů, sbíhajících se k drobnému průzoru ve tvaru rovnoramenného kříže. Interiér lodi prosvětlovala trojice rozměrnějších oken v severní a zřejmě i shodný počet oken v jižní zdi. Okna charakterizoval jakéhokoli dekoru prostý, převýšený tvar s vně doširoka rozevřenými špaletami a poměrně úzkým okenním otvorem. Dvojice severních oken, alespoň zčásti dochovaných v románském stavu, od užšího jižního okna odlišuje výraznější rozevření vnějších špalet, která oknům zajišťují vnější šířku kolem 1,5 m. Míru dochování románských oken poznamenalo proražení dvou fází mladších okenních otvorů; z původního stavu se proto dnes registrujeme především půlkruhové záklenky, nasedající na části vně rozevřených špalet (obr. 6, 7, 10). Odlišný spárořez kvádrového zdíva v oblasti okenních špalet signalizuje rozsáhlé zásahy ve 20. století.

Ze západního průčelí románské lodi je patrná pouze jižní část v úseku dlouhém 3,4 m. Také při patě západního průčelí probíhá sokl, zakončený profilovanou římsou. V odkryté partii je průčelí zcela hladké, nespátřujeme zde stopy lizény ani žádných dalších členících prvků. V úrovni stávající korunní římsy jižní zdi kostela se zřejmě dochovala pata románského západního štítu, indikovaná stupňovitým uspořádáním tesaných kvádrů v úrovni horních tří řad kamenných kvádrů. Jediným otvorem, procházejícím spodní partií západní zdi nedaleko jejího jihozápadního nároží, je obdélný portál výšky 2,32 m a šířky 0,96 m. Portál, vybavený okosením spodních částí stojek, je vůči kvádrovému zdivu zjevně sekundární. Dodatečné proražení portálu dokládá jak vazba zdíva v jeho špaletách

Obr. 13: Hulín, kostel sv. Václava, východní úsek chodbičky v tloušťce severní zdi lodi. Vlevo kruhové okénko, zřetelná je i konstrukce stropu z kamenných desek a velké kamenné bloky, využité pro zastropení schodiště.

a nadpraží, tak neorganická vazba k přerušené soklové římsě.¹⁷⁾ Nepravidelnosti ve vazbě kvádrů západního průčelí, zřetelné především v jeho střední partii, opět vznikly již v rámci románské výstavby.

K románské podobě interiéru kostela současný stav neposkytuje mnoho informací. Interiér románské lodi pravděpodobně kryl plochý trámový strop, ačkoliv nemůžeme vyloučit ani otevření lodi do krovu. Průzkum podkroví lodi nepřinesl žádné informace k formě jejího původního zastropení; 75 cm vysoký pás zdíva půdní nadezdívky severní a jižní zdi pochází totiž až z pozdně barokní obnovy. Podobu vnitřních špalet románských oken můžeme sledovat na západním okně severní zdi – vnitřní šířka okna obnáší 1,5 m, jeho nálevkovité rozevření se tedy shoduje s exteriérem, navíc zde spatřujeme nevelký pravoúhlý ústupek při vnitřním obvodu okenního průzoru. Tento drobný detail může svědčit pro osazení okenního rámu.

Důležité detaily, související s existencí románské empory v západní části lodi a podstatné pro pochopení komunikačních návazností celé stavby, ukrývá severní obvodová zeď kostela (obr. 6, 17, 32). Jedná se především o známý vstupní portál a nad ním umístěnou chodbičku se schodištěm v nitru severní zdi. Románské otvory v západní části severní obvodové zdi lodi napovídají, že empora zaujímal půdorysně totožný rozsah jako stávající varhanní kruchta. S někdejší emporou můžeme pravděpo-

¹⁷⁾ Portál spojoval interiéru lodi pod románskou emporou s prostorem jihozápadně od kostela. Jaké důvody vedly ke zřízení průchodu, však nevíme.

Obr. 14: Hulín, kostel sv. Václava, konstrukční detaily chodbičky v tloušťce severní zdi lodi: a – ledabylo opravená porucha kvádrových řad na severní stěně chodbičky; b – kontrast kvalitně opracovaných bloků severní stěny chodbičky a hrubě osekávaných bloků zastropení schodiště; c – detail opravy jednoho z kamenných kvádrů a původní úpravy spáry s maltovou výplní a podřezáváním.

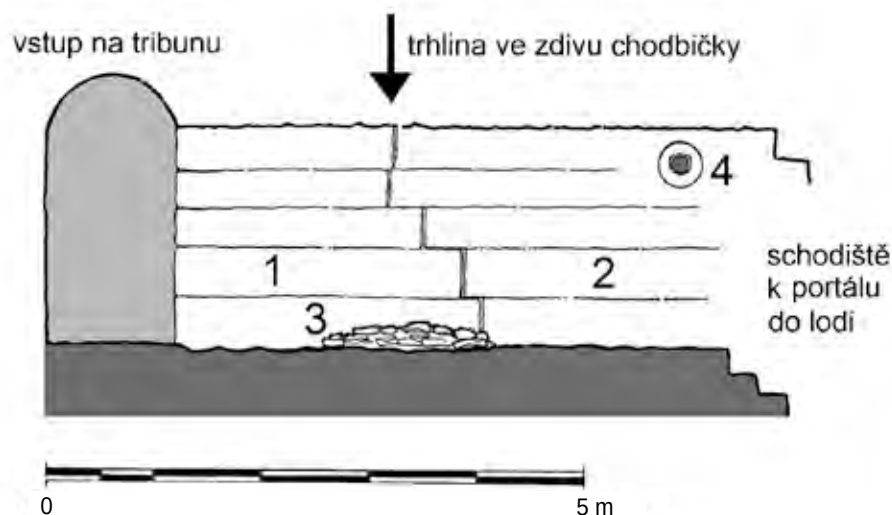
dobně ztotožnit také z pískovce vysekaný, omítkami a náterem pokrytý prvek, vystupující ve vzdálenosti asi 21 cm od západní špalety vnitřní niky portálu v severní zdi lodi (obr. 11, 32). Čelo bloku má velikost 45,5 × 14,5 cm, před stávající líc zdi vystupuje o 6,5 cm. Spodní hrana s výrazně nerovným povrchem je široce okosena. Výšková úroveň horní hrany prvku nad dnešní podlahou jen mírně přesahuje jeden metr. Prvek hypoteticky ztotožňujeme s pateční římsou západní empory – zdánlivě nedostatečnou výšku osazení prvku nad podlahou lodi lze vysvětlit výrazným zvýšením pochozí úrovně oproti původnímu, románskému stavu. Přestože další relikty patečních říms se v současném podkruchtí nenacházejí, lze na základě nálezů pateční římsy na severní zdi lodi předpokládat zděné provedení románské empory, v přízemí otevřené do prostoru lodi pravděpodobně trojicí půlkruhově završených arkád. K rekonstrukci řešení patra románské empory v románské fázi však postrádáme jakékoliv doklady. Nevíme tedy, zda se patro otvíralo do lodi, nebo bylo původně vůči lodi uzavřeno plnou zdí s otvory. Řešení nenapomáhá ani komplikovanější situace na západní zdi lodi, vzniklá patrně hned při následné, gotické přestavbě – tehdy ostatně mohlo dojít i k výraznějším zásahům do románského stavu právě této části.

Zatímco patro empory v jižní zdi obsahovalo drobný větrací průduch s vnějším ostěním formovaným do po-

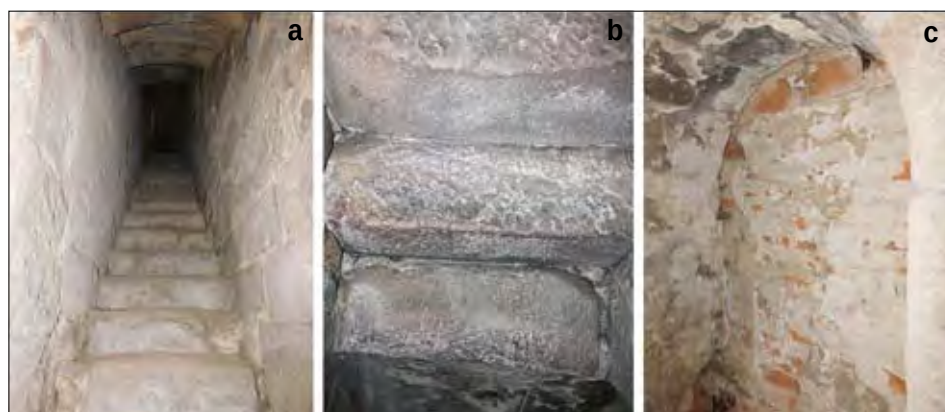
doby nálevkovitě rozevřeného čtyřlístu, na severu se z empory dalo vstoupit do krátkého úseku půlkruhově završené chodbičky (šířky 103 cm a výšky 245 cm), vedoucí skrz cca 160 cm tlustou severní zeď kostela (obr. 12). Prostým, půlkruhově završeným vstupem bez portálu se průchod otevíral nejen na někdejší románskou emporu, ale i do vnější fasády kostela (obr. 6, 29). Empora nebyla tedy komunikačně napojena jen na interiér lodi, ale byla dosažitelná také samostatným vstupem z exteriéru kostela. Vnější portál měl pravděpodobně prosté půlkruhové završení; jeho stopy však na novodobě doplněném kvádrovém obkladu severní fasády hledáme marně.

Stěny i klenba vstupní chodbičky v tloušťce severní zdi jsou důsledně sestaveny z pravoúhlých tesaných kvádrů. Interiérové, jižní vyústění chodbičky dnes kryje novodobá dřevěná zárubeň a nelze zde tedy shledat pozůstatky případných starších fází uzavírání (obr. 12). Vnější, severní vyústění zaslepi-la mladší (pozdně barokní) cihlová zazdívká, krytá střechem severní předsíně (obr. 6). Špalety průchodu jsou rovnoběžné, jeho východní stěna se však prostým pravoúhlým výřezem v kvádrovém zdivu otevírá dále k východu, kde navazuje úzká a spoře osvětlená chodbička v tloušťce severní zdi kostela. Na chodbičku dále navazuje strmé schodiště, sestupující k někdejšímu portálu poblíž severovýchodního koutu lodi.

Chodbička v nitru severní zdi má shodnou šířku jako schodiště (65–70 cm) a výšku kolem 210 cm; rovný strop chodbičky je konstruován z hrubě přitesaných monolitických desek (obr. 13). Obě boční zdi chodbičky si uchovaly řadu pozoruhodných technologických stop, poukazujících k nejstarší, románské stavební fázi (obr. 14). Jedná se především o původní opracování povrchu některých kamenných bloků, tvořené po obvodu kvádrů úzkou, hladce otesanou fasetou šířky 3–4 cm, vymezující vnitřní, hruběji opracované pole. Toto zpracování zde však není pravidlem, jelikož ve zdivu našly ojedinělé uplatnění i bloky s hruběji opracovaným lícem a bez obvodové stezky. Zejména na severní zdi chodbičky dosud shledáváme reliktů nejstarší úpravy spár – na hladce přitesaný lem kamenných kvádrů navazovala výplň spáry tvořená velmi kvalitní a soudržnou maltou, do jejíhož hladce utaženého povrchu byly vyryty linky, odpovídající reálnému spárořezu kamenných

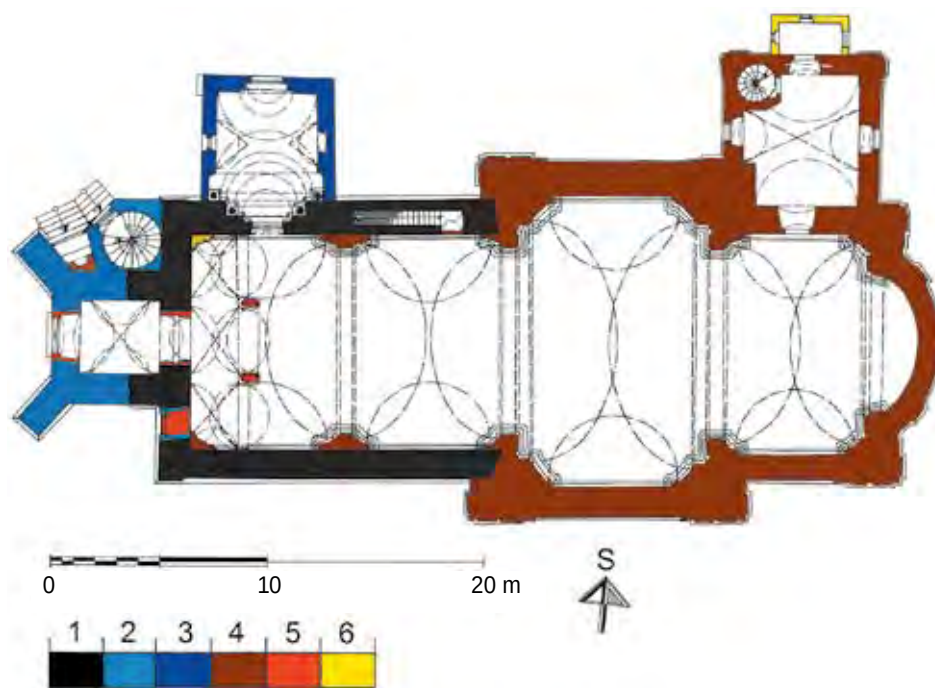

Obr. 15: Hulín, kostel sv. Václava, schéma náleзовé situace na interiérovém líci severní zdi chodbičky uvnitř severní zdi lodi: 1 – románské kvádrové zdivo, mírně vykloněné ze svislice patrně v souvislosti s narušením hlavního portálu lodi; 2 – neporušené románské kvádrové zdivo v původní poloze; 3 – lomové zdivo v líci severní stěny chodbičky; 4 – kruhové okénko osvětlující nástup na schodiště vedoucí k portálku do lodi.

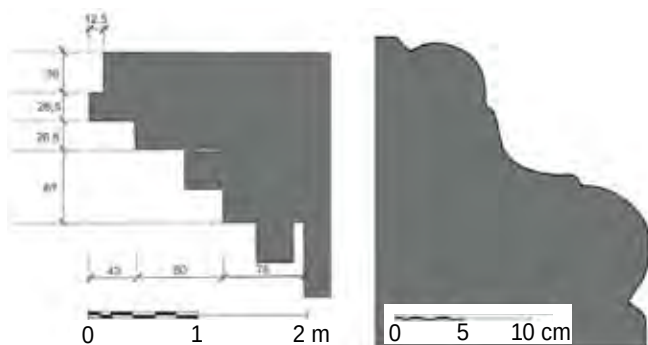

Obr. 16: Hulín, kostel sv. Václava, detaily schodiště v nitru severní zdi lodi: a – průhled schodištěm od vstupu do lodi směrem k chodbičce; b – dodatečně osekane bloky v zastropení schodiště; c – průchod do lodi, uzavřený cihlovým zdivem pozdně barokního oltáře (foto L. Melichová, 2017).

bloků (obr. 14/C). Severní zeď chodbičky je téměř důsledně vyzděna z kvádrového zdiva – jedinou výjimku zde tvoří asi 155 cm dlouhá partie lomového zdiva, vystupující nevysoko nad podlahu chodbičky v distanci asi 125 cm západního vyústění chodbičky (obr. 15). Výskyt nevelkého úseku lomového zdiva je obtížně vysvětlitelný, snad souvisí s výplňovým zdivem nad archivoltami severního, ústupkového portálu lodi. Kvádrový líc západního úseku severní stěny chodbičky dnes nenavazuje na líc zdiva východního úseku (tedy části s kruhovým okénkem), byť rozdíl rovin obou líců dosahuje max. 5 cm (obr. 14/A, 15). Spárořez kamenných kvádrů celé severní stěny chodbičky není však narušen a za nejpravděpodobnější pokládáme vysvětlení, že západní úsek zdiva chodbičky se ze své původní polohy „vyklonil“ v souvislosti s dosud zjevnými statickými poruchami záklenku severního portálu lodi, v jehož nadpraží se zdivo chodbičky nachází (obr. 19). Pohyb západní části severní obvodové zdi chodbičky potvrzuje i situace na kamenných deskách zastropení, jež si v pozůstatku vápenného nátěru uchovaly stopu původní návaznosti později odkloněné části zdiva chodbičky. Po-

Obr. 17: Hulín, kostel sv. Václava, stavebně historická analýza v úrovni přízemí: 1 – románské zdivo z doby kolem roku 1230; 2 – renesanční zdiva z 80. let 16. století; 3 – pozdně renesanční konstrukce z let 1618 až 1619; 4 – pozdně barokní zdiva z let 1749–1754; 5 – zdiva z roku 1780; 6 – úpravy 20. století (podklad podle B. Samka, o. c. v pozn. 12, doplnil J. Štětina, 2017).

Obr. 18: Hulín, kostel sv. Václava, schéma skladby západního ostění ústupkového portálu v severní zdi lodi (vlevo; rozměry v cm) a profil soklové římsy portálu (vpravo).

zoruhodné přitom je, že výše popsané fragmenty utažených spár s rytou linkou nacházíme na východní i západní polovině severní zdi chodbičky. Hrana lomu mezi „vykloněnou“ západní a v původní poloze dochovanou východní částí severní zdi chodbičky přirozeně respektuje spárořez kamenných bloků a je vyplněna vápennou maltou bez jakékoliv náročnější úpravy (obr. 14/A, 15). Jižní zeď chodbičky se dochovala bez zjevných stop statických poruch, opět s původním spárořezem kamenných kvádrů, ovšem bez viditelné úpravy podřezávaných spár. Ve vzdálenosti 137 cm od západního vyústění chodbičky se zřetelně rysuje cihlová zadržka dodatečného otvoru, proraženého kvádrovým zdivem. Nevelký otvor nasedal přímo na podlahu chodbičky, měl šířku 44 cm při výšce 85 cm; jeho zčásti omítaná zadržka

sestává z cihel formátu $14,5 \times 6$ cm. Smysl otvoru v této poloze nám uniká.

Obě stěny chodbičky i schodiště kryl dosud fragmentárně dochovaný vápenný nátěr. Interiér chodbičky spoře osvětlovalo kruhové okénko s vnější i vnitřní okosenou hranou, osazené v severní zdi, těsně před nástupem na schodiště navazující na východní zakončení chodbičky (obr. 6, 13, 15). Schodiště tvoří 18 monolitických stupňů s výrazně ošlapaným povrchem a obvyklou výškou kolem 17 cm (obr. 16/A). Zastropení schodiště zajišťuje odstupňovaný strop, sestavený ze 14 kusů rozměrných pískovcových bloků, z nichž většina má (dodatečně?) odtěsnou hranu, umožňující bezpečnější průchod schodištěm (obr. 16/B). Styčné spáry mezi některými stropními bloky vyplňují drobné úlomky lomového kamene, pojené zběžně utaženou maltou. Místy až hrubé opracování stropních kvádrů výrazně kontrastuje s pečlivým kamenickým zpracováním povrchu kamenných bloků podélných stěn (obr. 14/B). Některé bloky zastropení nejsou osazené v plném profilu a zdá se, že jejich provázání se zdivem bylo řešeno pouze pomocí „čepu“, omezujícího se cca na 3/4 profilu bloku. Do lodi schodiště ústilo prostým, půlkruhově završeným vstupem bez profilovaného ostění, později zazděným a následně překrytým pozdně barokním severním bočním oltářem lodi (obr. 16/C). Půlkruhově uzavřený vstup do lodi má šířku asi 110 cm a výšku 185 cm, jeho ostění i záklenek tvoří pečlivě tesané kvádry, zčásti opatřené mladšími omítkami a líčkami. Záklenek vstupu bez přerušení pokračuje i v hloubi vnitřní niky portálu, zaklenuté poloviční valenou klenbou, jejíž západní část chybí

Obr. 19: Hulín, kostel sv. Václava, ústupkový portál v severní zdi lodi, stav patrně v 80. letech 20. století. Dobře patrné jsou statické poruchy základníků (fotografie uložena v archivu NPÚ ÚOP v Kroměříži).

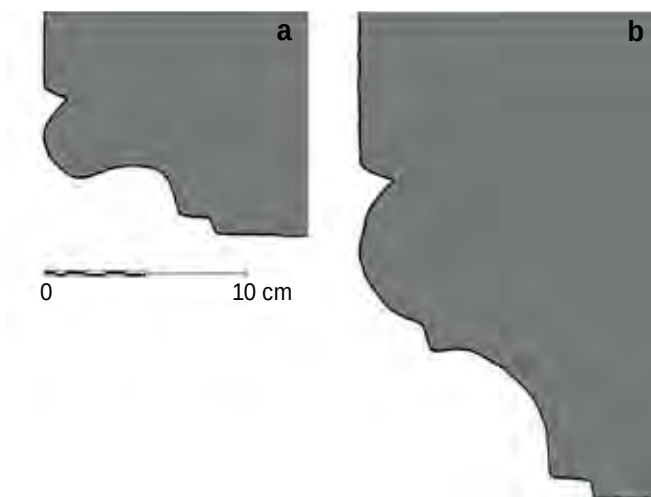
Obr. 20: Hulín, kostel sv. Václava, detaily románského soklu severní zdi lodi a jeho návaznosti na východní ostění severního portálu: a – celkový pohled na sondu do zdiva renesanční předsíně, krujícího styk soklu lodi a portálu; b – detail téhož, z něž je patrná konstrukční provázanost soklu lodi a portálu (fotografie patrně z let 1947–1948, uložená v archivu NPÚ ÚOP v Kroměříži).

vzhledem k napojení stropu nad schodištěm. Dodatečná, snad raně novověká cihlová zazdívka portálu byla později z většiny odstraněna a někdejší vstup tedy dnes uzavírá jen cihlové zdivo oltářní architektury.

V úrovni přízemí západní části severní obvodové zdi se otevírá rozměrný, bohatě členěný románský ústupkový portál (obr. 6, 17, 19, 21, 36). Půdorysná skladba portálu je poměrně jednoduchá – vlastní vstupní otvor obdélného formátu po bocích lemuje dvojice pravoúhlých ústupků, přičemž ústupek blíže vnějšímu líci fasády dosahuje přibližně dvojnásobné hloubky i šířky než ústupek vnitřní. Zatímco ve vnitřním ústupku nebyl sloupek nikdy osazen, ve vnějším ústupku spočívá dvojice sloupků; další dvojice sloupků se nachází již před vnějším lícem zdi, tedy bez vazby na ústupek portálového ostění (obr. 18). Půlkruhový záklenek portálu tvoří čtveřice archivolt, vyrůstajících z hran půdorysných ústupků a hlavic dvou párů sloupků (obr. 19).

Severní portál hulínského kostela dosud unikal soustředěnějšímu badatelskému zájmu a jeho problematice budeme věnovat detailnější pozornost už proto, že se – až na několik dále uvedených detailů – dochoval v téměř původní, románské podobě (obr. 19, 36). Portálová architektura vyrůstá z jednotně řešeného soklu, společného ústupkům i soklům sloupků a završeného římsou s profilem odsazeného výžlabku mezi dvojicí odlišně mohutných oblounů. Profil soklové římsy portálu se shoduje s totožně utvářenou soklovou římsou kostela, na níž (jak bylo ve 40. letech 20. století ověřeno i sondáží) plynule navazuje (obr. 20). Soklová partie portálu však byla oproti soklu lodi obohacena o předstupující horizontální pás, situovaný těsně nad terénem. Jeho horní, okosená hrana dosud vystupuje nad novodobou dlažbu předsíně před severním portálem.

Hranu vnějšího ostění portálu člení odsazený výžlabek a navazující obloun; profil nad patkou i pod římsou vyme-

Obr. 21: Hulín, kostel sv. Václava, profilace hran ústupků západního ostění severního portálu lodi: a – profil vnitřního ústupku; b – profil vnějšího ústupku.

zuje drápkovité zakončení, pouze u západního ostění dekorované schematizovanými palmetovými motivy (obr. 21/B, 22/C, 22/D). Východní hrana vnějšího ostění palmetový motiv ve výběžích profilu z neznámých příčin postrádá. Hranu vnitřního ústupku člení subtilnější profilace, z pravoúhlého bloku špalety opět vydělená drápkovitými výběhy. Profilace sestává z odsazené simy, shodné s profilem nárožních lisén při západním průčelí (obr. 21/A).¹⁸⁾ Západní i východní výběh profilace vnitřního ostění má drápkovitý tvar bez jakéhokoli výzdobného detailu. Velmi bohatě jsou utvářeny obě dvě dvojice sloupků v ostěních (obr. 19, 22, 23). Profilace jejich patky má obdobnou (pouze plastičtější pojatou) skladbu jako soklová římsa portálu,

18) Západní ostění portálu má povrch rozbrázděn rýhami. Písku, získanému obrušováním ostění portálů, ale i jiných součástí sakrálních staveb, bývaly přičítány léčebné účinky.

Obr. 22: Hulín, kostel sv. Václava, detaily architektonického členění severního portálu: a – nedotesaná, do ústupku orientovaná část hlavice vnitřního ústupku v západním ostění portálu; b – hlavice vnějšího sloupku západního ostění, zdobená dvojicí orlů (levý je originální, pravý je vyjma křídel novodobou kopií); c, d – ornament na drápkovitě ukončení profilace vnějšího ústupku západního ostění portálu (foto L. Melichová, 2017).

na níž sloupky nasedají prostřednictvím nízkého plintu, v jehož hranách zbylo ještě místo na drápky či bobulovité útvary. Dříky nevysokých sloupků člení stáčená, u každé ze dvou vrstev sloupků odlišná profilace. Profil obou vnějších sloupků je čtyřlístý – ploché oblouny zde dělí mělké, hranou odsazené výžlabky. Dvojice sloupků, vložená do vnitřního ústupku portálu, má základní kruhový, nahoru se zužující průřez probrán čtyřmi výžlabky, vzájemně oddělenými pravouhlou drážkou. Do každého z výžlabků této dvojice jsou navíc, oproti dvojici vnějších sloupků, vsazeny čtvrtkruhové bobulovité útvary.

Pozoruhodné utváření mají hlavice všech čtyř sloupků, v jádru kalichovitě tvaru. Přestože každá z hlavic má odlišnou dekoraci, obě východní hlavice a hlavici ve vnitřním ústupku západního ostění spojuje schematizovaný akantový a palmetový dekor (obr. 22). Nízké krycí desky hlavic mají čtvercový tvar a hladký obvod – pouze u krycí desky nad východní hlavicí vnitřního ústupku se uplatňuje dekorace schematizovanými, ploše pojednanými lístky. Ze zmíněného souboru se vymyká západní hlavice vnějšího sloupku ostění. Její nároží člení čtveřice ptáků, patrně orlů s naznačeným opeřením a roztaženými křídly (obr. 22/B). U všech hlavic byly detailně zpracovány pouze pohledové plochy – vizuálně neexponované partie hlavic mají pouze hrubě otesaný povrch (obr. 22/A).

Hlavice podepírají horizontální římsu osazenou v patě záklenku, jejíž čtyřnásobné půdorysné pravouhlé odstupnění odpovídá portálovému soklu. Profilaci římsy skládá dvojice oblounů, oddělená pravouhlým páskem a završená subtilní krycí deskou. Jak bylo zjištěno u východního ostění portálu, profilace římsy nezabíhá do líce severní stěny, ale pravouhle se zalamuje, jakoby měla navazovat na další, patrně nikdy nerealizovaný horizontální prvek.¹⁹⁾ Bohatý tvaroslovný rejstřík, uplatněný na ostěních ústupkového portálu, opakuje i čtveřice půlkruhových archivolt, vystupující z odstupněné římsy v patě záklenku. Profilace všech čtyř půlkruhových pasů, shodná s profilací svislých částí ostění, vystupuje z nízkých, hladkých soklových úseků prostřednictvím typických drápkovitých výběhů. Archivoly, odpovídající sloupkům, člení masivní obloun s vřetenovitě stáčenou profilací. Podobně archivoly, tektonicky odpovídající oběma ústupkům portálu, mají totožnou profilaci jako svislé partie ostění.

K celistvější představě o původní tvářnosti monumentálního severního portálu kostela postrádáme detailnější znalost podoby vlastního vstupu do lodi. Jeho přibližná rekonstrukce je však na základě dochovaného stavu možná. Pokračování profilovaného soklu portálu naznačuje, že stávající obdélný vstup vznikl úpravou původního otvoru. Sokl koliduje s dnešní, výrazně zvýšenou podlahou lodi, jejíž niveleta zjevně doznávala úprav v souvislosti se zvyšujícím se terénem kolem kostela. Do úrovně 195 cm nad dnešní podlahu lodi pak dosahují neprofilované, z kamene vysekané stojky ostění, jejichž hloubka (26,5 cm) se shoduje s hloubkou prvního vnějšího ústupku navazujícího ostění (obr. 18). Je proto pravděpodobné, že stojky portálu (pokud nejsou románské) dodržují dimenze staveb původních. Ve výšce původního překladu se na obou bočních stranách římsy pod archivoltou nachází novodobě doplněné úseky, které dávají tušit odlišné původní řešení. Uvažujeme, že profil římsy se zalamoval na ostění vstupu, nebo pokračoval i na rovný překlad portálu. V nadpraží portálu předpokládáme tympanon, jehož podobu a případnou výzdobu však nelze rekonstruovat. Jedním

19) Druhou interpretační možností je případná souvislost pokračující profilace s architektonickým rámováním archivoly portálu. Zde upozorňujeme na polohu vnější archivoly portálu, celým svým objemem předsunuté před líc severní zdi lodi. Řešení vztahu archivoly a líce zdi neznáme, další informace se snad skrývají v nepřístupném prostoru podkroví severní předsíně.

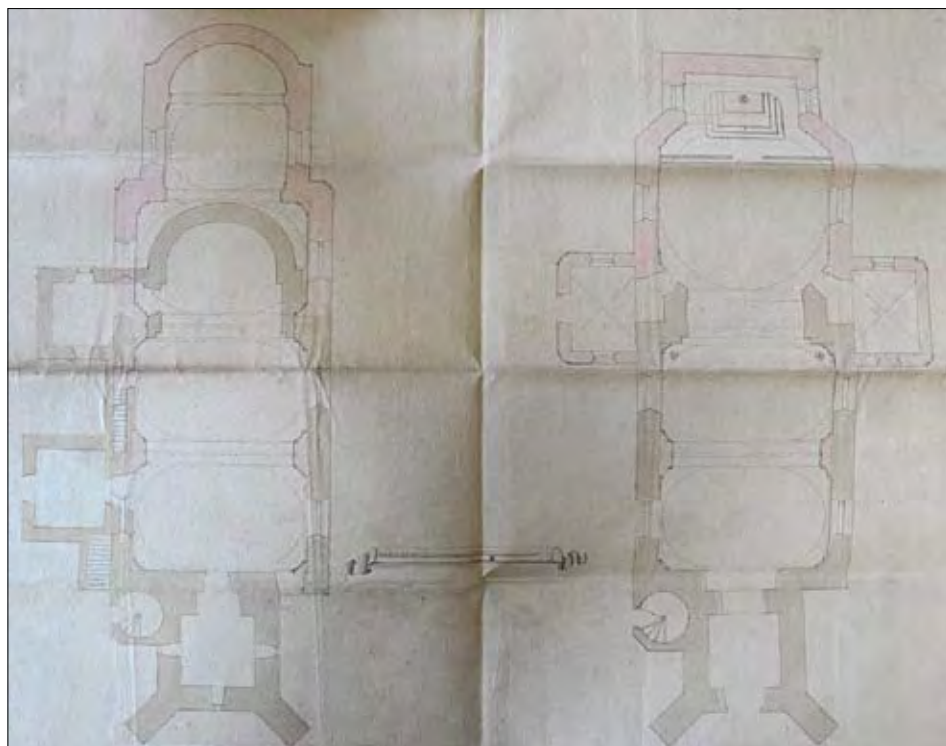
Obr. 23: Hulín, kostel sv. Václava, konstrukční nesrovnalosti románského portálu v severní zdi lodi: a – nesoulad vztahu soklu a vnějšího sloupku východního ostění; b – tatáž situace u vnějšího sloupku západního ostění; c – nepřesné osazení vnitřního sloupku do ústupku v západním ostění portálu.

z důvodů je i poškození tympanonu při bližší nedatovatelném sekundárním zvýšení portálu do lodi, který tímto zásahem docílil výšky 232 cm při zachování původní šířky 142 cm.

Severní vstupní portál je nositelem řady informací, které umožňují bližší rozpoznání dílčích změn, z většiny prováděných již v době sestavování portálu, a formujících tak jeho výslednou podobu již v rámci románské fáze. Nejmarkantnější nepravidelnosti se jeví v případě vztahu obou vnějších soklů a sloupků, předstupujících před líc severní zdi lodi. Patky sloupků překrývají část oblounu profilace na bočních stranách soklíků, a je tedy zřejmé, že podle původního záměru zde měly být osazeny půdorysně menší patky. Z toho lze dovozovat i předpoklad podstatně menšího průměru původně plánovaných vnějších sloupků.

Disharmonii realizovaného řešení zvyšuje fakt, že vnější hrana stávajících patek obou vnějších sloupků zasahuje do vzdálenosti asi 10 cm za vnější hranu soklíků; oproti původnímu záměru byly tedy sloupky nakonec osazeny výrazně blíže severnímu líci zdi (obr. 23/A, 23/B). Menší, přece však zřetelnou asymetrii vykazuje rovněž vztah hlavice vnitřního sloupku západního ostění a římsy v patě záklenku – čelní strana krycí desky hlavice přesahuje až k oblounu římsy (obr. 23/C). Drobná nepřesnost, vzniklá zjevně již při sestavení jednotlivých dílů portálu, provází také styk navazujícího, vnějšího ústupku a římsy. Ve vztahu ústupků, resp. hlavic sloupků a římsy v patě záklenku v protějším, východním ostění podobně zřetelné nesoulady neshledáváme, což však může být způsobeno i novodobým restaurováním střední části římsy.

Východní, dnes zcela odstraněnou část kostela známe z půdorysu pozdně barokní přestavby z poloviny 18. století (obr. 24). Na východní zeď lodi podle plánu navazoval půdorysně odsazený, poměrně široký a mělký obdélný

Obr. 24: Hulín, kostel sv. Václava, půdorysy dvou nerealizovaných variant pozdně barokní přestavby kostela s vyznačením rozsahu románské stavby (ZAO, o. c. v pozn. 67).

presbytář, zakončený odsazenou apsidou přibližně půlkruhového půdorysu. Loď se závěrovým polem presbytáře spojoval vítězný oblouk, probraný pravoúhlým ústupkem. Interiér závěrového pole pravděpodobně byl, jak naznačují analogické příklady, již v románské stavební fázi klenut jedním polem valené klenby. Přechod presbytáře a apsidy zprostředkovával zřejmě pouze neprofilovaný půlkruhový oblouk, navazující na předpokládanou konchu, tvořící zaklenutí apsidy. Utváření exteriéru presbytáře a apsidy neznáme – nepochybně se i zde nacházel bohatě profilovaný sokl; plášť závěru, podobně jako u lodi, zřejmě členily lizény. V krátké severní i jižní zdi presbytáře předpokládáme po jednom románském oknu, další se nepochybně otevíralo v ose apsidy.

Nedostatečně poznána zůstává románská podoba hranolové věže na západě. Věž vznikla již při románské výstavbě kostela, což dokládá situace na její jižní zdi, známá z historických fotografií. Do vzdálenosti asi 120 cm od západní zdi lodi navazoval homogenní, se zdíkem lodi

Obr. 25: Hulín, kostel sv. Václava, zdivo renesanční věže, zbudované z druhotně použitého materiálu věže románské (vlevo). Vpravo jihozápadní nároží románské lodi (fotografie patrně z 60. – 70. let 20. století, uložena v archivu NPÚ ÚOP v Kroměříži).

shodný kvádrový líc východního úseku jižní zdi věže, nasedající na poškozený románský sokl. Poškozené soklové bloky ostatně dodnes vystupují z terénu při napojení jižní zdi věže a západní zdi lodi. Dále k západu již pokračovalo renesanční zdivo věže s výrazně odlišnou strukturou, tvořenou druhotně použitými tesanými bloky nepochybně románského původu, ve spárách proloženými úlomky drobnějšího kamene (obr. 17, 25). Povrch zdiva této struktury kryla tenká vrstva fragmentárně dochované, hladké omítky. Shodné struktury jsou i s okolním zdivem provázané rozměrné, diagonálně posazené opěrné pilíře na severozápadním i jihozápadním nároží, vyrůstající z předsazeného soklu završeného prostým okosením. Nejen prostým zkošením, ale i odlišnou výškovou úrovní soklu se renesanční zdivo věže ze sekundárně uplatněných kvádrů výrazně odlišuje od románských konstrukcí. Dnes opět plošně zaomítané obvodové zdivo jižní zdi věže, kde

jednotlivé kvádrové zdivo navazuje na západní zeď lodi, jednoznačně indikuje románský původ věže, jejíž půdorys (cca $6,3 \times 6,5$ m) se přibližně shodoval s dochovanou věží renesanční z 80. let 16. století.²⁰⁾

Zajímavá situace, odkazující k románskému stavu věže, se i přes renesanční a barokní přestavby dochovala v jejím prvním patře. Ze severovýchodního koutu interiéru zde ve výšce 195 cm nad podlahou prvního patra věže vystupuje tesaný blok kamene o výšce 24 cm, s výrazně zkosenou spodní hranou (obr. 30). Profilace prvku se tedy shoduje s předpokládanou patkou klenebního pasu tribuny, dosud vystupující z interiérového líce severní zdi kostela. Interpretace prvku v prvním patře věže zůstává otevřená, situaci zde totiž převrstvila již gotická přestavba. Ztotožnění vespod okoseného článku již s románskou stavební fází se můžeme přiklonit vzhledem ke zjištění, že románská společná zeď lodi a věže zůstala zachována i po renesanční přestavbě. Protilehlý, jihovýchodní kout interiéru patra věže však zjevný relikt obdobného prvku neobsahuje. Před líc zdiva vysazený kamenný článek by bylo lákavé ztotožnit s pateční římsou klenby nad prvním patrem původní, románské věže; fragmentárnost dochované nálezové situace i náhrada většiny konstrukcí původní věže při renesanční přestavbě však přesvědčivější interpretace znemožňuje (obr. 32).

S věží konstrukčně souvisel západní štít lodi, dosud fragmentárně dochovaný v půdním prostoru. Konstrukci štítu lze rozpoznat zejména ze situace při jihovýchodním nároží věže (obr. 26). Nad pozdně barokní klenbu lodi vystupuje románské zdivo západního průčelí, tvořené šesti kompletními vrstvami kvádrů o výšce 27–43 cm (nejnižší vrstvu kvádrů z většiny kryje pozdně barokní klenba lodi). Kvádrový líc je sice výrazně poškozen, ve viditelné části

Obr. 26: Hulín, kostel sv. Václava, pozůstatky jižní části střešního štítu západního průčelí lodi. Štítu náleží kvádrové zdivo (vlevo), zčásti ponechané i po výstavbě renesanční věže, z níž je patrné hrubě omítané zdivo s dveřním otvorem (na snímku uprostřed a vpravo).

20) Románský kostel v Hulíně můžeme tedy rekonstruovat jako rozměrnou stavbu dosahující celkové délky (tedy včetně věže a presbytáře)

asi 29 m. Tato délka je v rámci našich pozdně románských kostelů nadprůměrná.

Obr. 27: Hulín, kostel sv. Václava, zrcadlově obrácené vyobrazení kostela na městské pečeti patrně ze závěru 13. století (ZAO, SOkA Olomouc, fond ACO; foto J. Štěpán, 2014).

však neobsahuje žádné detaily, které by napomáhaly rekonstrukci zastropení lodi či poznání horní partie západní empy. Jižnímu křídlu střešního štítu, nasazenému na západní zeď lodi, náležely tři vrstvy výrazně poškozených kvádrů výšky 34, 39 a 40 cm, dosud osazené v linii interiérového lince západní zdi lodi. Kvádry měly tloušťku 30 cm, a jak napovídá nálezořová situace na přiléhající jižní zdi renesanční věže, nacházejí se velmi pravděpodobně v primární poloze. Renesanční vnější omítky věže (k nim dále v textu) totiž dobíhají k západnímu, původně vnějšímu líci těchto kvádrů. Vyšší partie románského štítu zanikly při výstavbě renesanční věže, spodní partie v rozsahu uvedených kvádrů byly začleněny do soudobého západního štítu. Dokumentovaná situace tedy pro románskou fázi naznačuje existenci zděného střešního štítu tl. 30 cm, respektujícího vnitřní linc západní zdi lodi. Pokud v renesanci nedošlo k výraznému zeslabení štítu (odbouráním vnějšího kvádruvého lince a výplňového zdiva) a dochované torzo odpovídá románskému stavu, vyvstává otázka, jakým způsobem byl řešen asi 110 cm široký ústupek, ponechaný mezi vnějším lincem západní zdi lodi a vnějším lincem střešního štítu. Situaci zde problematizuje i fakt, že na exteriéru jižního úseku západní zdi lodi zůstalo homogenní románské kvádruvé zdivo dochováno i v rozsahu předpokládané spodní části štítu; popsane reliktu ústupku se však v půdním prostoru nacházejí výše. K románské podobě této zajímavé partie západní části kostela však nelze prozatím říci nic bližšího.

Dosavadní literatura již vícekrát upozornila na zobrazení předpokládaného románského stavu kostela na městských pečetích. Pozoruhodné je především vyobrazení chrámu na pečeti, datované snad již do závěru 13. století (obr. 27).²¹⁾ Kostel je zde sice zrcadlově obrácen,

21) Za upozornění na obě, v textu komentované pečeti a zaslání jejich snímků, děkuji PhDr. Janu Štěpánovi ze Zemského archivu v Opavě (dále jen ZAO), pracoviště Olomouc. Bliže k tématu J. Štěpán, Pečeti a znak města Hulína, in: Z. Fišer ed., o. c. v pozn. 3, s. 245–248.

Obr. 28: Hulín, kostel sv. Václava po výstavbě renesanční věže na městské pečeti z roku 1692 (ZAO, SOkA Olomouc, fond ÚRAS; foto J. Štěpán, 2014).

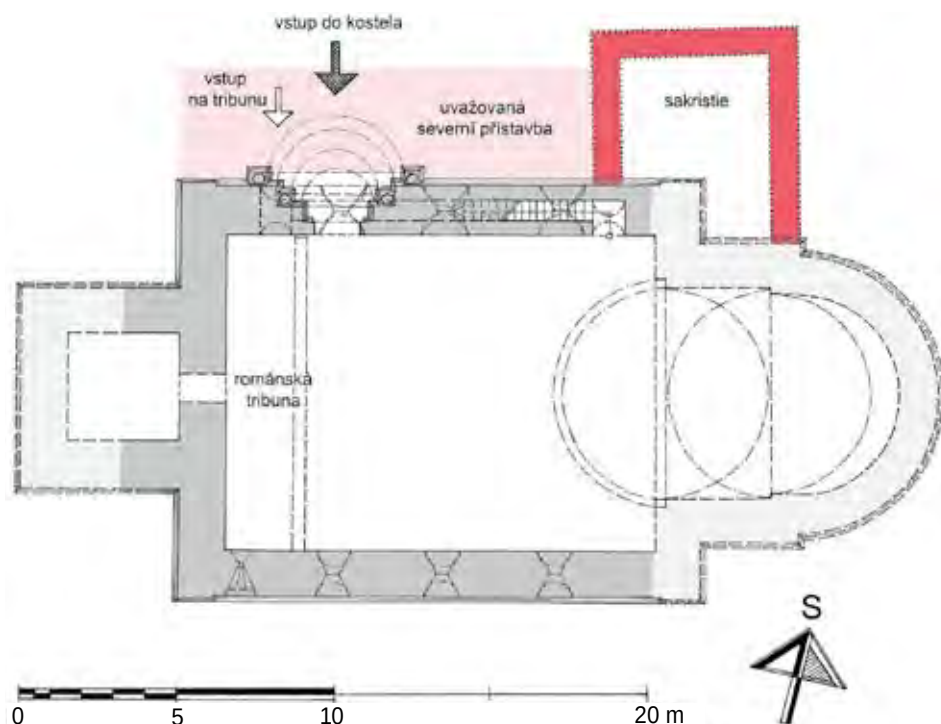
přesto rozeznáváme monumentální portál prostupující severní zdi lodi, na východě apsidu a západní věž s ne zcela jasným předělem přibližně v úrovni korunní římsy kostela. Zde se podle vyobrazení měla nacházet jakási římsa (nebo dokonce úsek střechy?), nad níž pokračovala vyšší, poněkud subtilnější část věže. Ta měla být (podle pečeti) vylehčena rozměrným oknem a překryta vysokou stavovou střechou.

Velmi sdělná je rovněž městská pečeť datovaná rokem 1692, zachycující však přibližně o století starší stav (obr. 28). Na severním průčelí kostela rozeznáváme kvádruvé zdivo s půlkruhově završeným portálem. K severnímu boku presbytáře se napojuje nižší sakristie s jedním okenním otvorem a pultovou střechou. Na severním průčelí lodi spatřujeme čtveřici úzkých oken s půlkruhovým završením, z nichž tři náležely lodi a jedno presbytáři, jehož hmota však na pečeti není vyjádřena. Sedlová střecha lodi ve východní části nese sanktusník, završený cibulovou střechou s lucernou. Mohutná západní věž nemá zdůrazněno kvádruvé zdivo a její detaily – kordonová římsa, rozměrné půlkruhově uzavřené okno nejvyššího podlaží a střešní helmice s lucernou prokazují, že zde spatřujeme již renesanční zvonici, zbudovanou v letech 1583–1584.²²⁾

Letopočet 1000, patrný podle pamětní knihy Samuela Tupáčka před rokem 1694 v lodi, stejně jako datum údajné stavby věže 1008, umístěné prý někde mezi dvojicí oken věže, nelze ke stavebním dějinám kostela vztáhnout.²³⁾ Snad se jednalo o špatně přečtené letopočty, upozorňující na mladší stavební úpravy kostela.

22) Jako podklad k vyhotovení pečeti z roku 1692 patrně posloužilo nějaké starší vyobrazení kostela. Jeho vznik můžeme položit mezi rok cca 1585, kdy byla dokončena renesanční přestavba západní věže, a rok 1619, kdy vznikla severní předsín lodi, kterou pečeť ještě nezachycuje.

23) M. Kouřil, o. c. v pozn. 9, s. 24.

Obr. 29: Hulín, kostel sv. Václava, pokus o rekonstrukci půdorysu před barokní přestavbou. Plně vyneseny dochované části stavby, čárkovaně odstraněná věž, empora a závěrový blok s apsidou, tečkovaně půdorys mladší sakristie. Tmavě šedá – dochované konstrukce, světle šedá – odstraněné části stavby – světle červená – mladší sakristie zbořená v půli 18. století.

Výstavbu románského kostela sv. Václava v Hulíně lze na základě rozboru dispozice a známých architektonických prvků položit do doby kolem roku 1230 (obr. 29). Kostely s půdorysně obdélným, resp. čtvercovým presbytářem a odsazenou apsidou se nedávno souhrnně zabýval D. Prix.²⁴⁾ Z jeho analýzy vyplývá, že sakrální stavby tohoto typu se v Čechách a na Moravě, jejíž prostředí nás prioritně zajímá, budovaly nejčastěji v 1. polovině 13. století, byť známe i starší případy (např. první fáze kostela sv. Petra a Pavla v Brně, datovaná do širokého časového úseku 11. stoletím počínaje a přelomem 12. a 13. století konče).²⁵⁾ Příčně obdélný presbytář, zakončený odsazenou apsidou měl kostel sv. Jiljí v Koberčicích u Vyškova, zbudovaný kolem půli 13. století²⁶⁾ a možná i chrám sv. Oldřicha v Novosedlech u Drnholce z první poloviny 13. století.²⁷⁾ Zmínit musíme i kostelík Nanebevzetí Panny Marie v předpolí hradu Veverí u Brna, vystavěný patrně ve druhém nebo třetím desetiletí 13. století.²⁸⁾ Hulínské dispozici vzdálenější jsou pak kostely s chórovým čtvercem a navazující apsidou – např. kostel sv. Benedikta v Krnově – Kostelci, patrně ze 40. let 13. století,²⁹⁾ nebo ve druhé čtvrtině 13. století vybudovaný kostel sv. Markéty v zaniklé osadě Topanov u Moravského Krumlova, opatřený

navíc chórovou věží.³⁰⁾

Bližší pozornost si zasluhuje i tvarosloví dochovaných architektonických prvků kostela. Základní struktura členění exteriéru, kdy před obvodové zdivo z precizně tesaných kamenných kvádrů předstupuje členění tvořené soklem s bohatě profilovanou římsou, vnějším vyústěním portálu, nárožními lizénami a nepochybně i dnes zmizelou korunní římsou (snad s obloučkovým vlysem) jsou typickým dekorativním aparátem poslední fáze románského slohu, rámcově datovatelné do druhé čtvrtiny 13. století. V architektuře kostela sv. Václava v Hulíně byly spatřovány paralely k tzv. vinecké skupině kostelů, jejíž zástupci se nachází v severozápadních Čechách. Jedná se především o kostel sv. Mikuláše v Potvorově (datovaný do rozmezí cca 1200–1240),³¹⁾ kostel Pozdvižení sv. Kříže v Údlících (třetí desetiletí 13. století),³²⁾

kostel sv. Jakuba ve Vrutku (první čtvrtina 13. století),³³⁾ kostel sv. Vavřince v Kostomlatech pod Milešovkou (kolem roku 1230)³⁴⁾ a zejména kostel sv. Mikuláše ve Vincí (kolem roku 1240).³⁵⁾ D. Líbal soudil, že architektura těchto vesnických kostelů vycházela z Porýní, Burgundska a Alsaska, za hlavní inspirační zdroj však považoval východní chór dómu v Bamberku.³⁶⁾ Zprostředkovatelem architektonických inovací se v českém prostředí měly stát stavby velkých cisterciáckých klášterů v Plasích, Oseku a Hradišti nad Jizerou. S nejvýznamnější stavbou celé skupiny, kostelem ve Vincí, pojí hulínský kostel některé společné znaky (detaily vstupního portálu, pronikajícího svým bohatě členěným ostěním před líc severního průčelí lodi, uplatnění sloupků se stáčenou profilací dříků a hlavicemi, opatřenými reliéfní výzdobou orlů s roztaženými křídly).³⁷⁾

Exteriér hulínského kostela je však oproti zmíněným příkladům českých kostelů přece jen chudší; lizény se omezují pouze na nároží, v dochované části postrádáme

30) B. Samek, o. c. v pozn. 26, s. 600–601.

31) Tamtéž, s. 198–200. K širšímu kontextu výstavby výstavného románského kostela na příkladu Potvorova T. Velímský, Exegi monumentum. Svědectví pozdně románského tribunového kostela sv. Mikuláše v Potvorově, in: E. Doležalová – P. Meduna edd., Co můj kostel dnes má, nemůže kníže odníti. Praha 2011, s. 67–84.

32) A. Merhautová, Raně středověká architektura v Čechách. Praha 1971, s. 346.

33) Tamtéž, s. 357–358.

34) Tamtéž, s. 145–146.

35) Tamtéž, s. 351–352.

36) D. Líbal, o. c. v pozn. 11, s. 63–65. Nověji k tzv. vinecké skupině a jejím pravděpodobným souvislostem se zakladatelskou aktivitou rodu Hradišiců D. Prix, Pozdně románské Čechy (1172–1230), in: P. Kratochvíl ed., Velké dějiny země koruny české. Tematická řada Architektura. Praha 2009, s. 52–59.

37) A. Merhautová – D. Třeštílk, o. c. v pozn. 10, s. 266–269.

24) D. Prix ed., Kostel sv. Benedikta v Krnově-Kostelci. Ostrava 2009.

25) J. Unger – R. Procházka, Počátky katedrály sv. Petra a Pavla v Brně ve světle archeologických výzkumů roku 1991 a 1992, in: Brno v minulosti a dnes 13, Brno 1995, s. 90–111; B. Samek, o. c. v pozn. 12, s. 160.

26) B. Samek, Umělecké památky Moravy a Slezska 2. J/N. Brno 1999, s. 149–150.

27) Tamtéž, s. 699–701.

28) B. Samek, o. c. v pozn. 12, s. 223–225. Samek jej datuje do doby kolem r. 1200; A. Fládr – M. Konečný – R. Štěpán, Průvodce krajinou hradů. Kroměříž 2014, s. 311–314.

29) D. Prix, o. c. v pozn. 24, s. 11–128.

i zdobně profilovaná okenní ostění. Neznáme však architektonické detaily nejvýznamnějších částí hulínského kostela – presbytáře, apsidy a západní tribuny. Na základě novějších zjištění se lze domnívat, že tvaroslovný aparát, přičítaný tzv. vinecké skupině, byl obecným vývojovým proudem pozdně románské architektury. K nejvýznamnějším zástupcům tohoto proudu náležel ambit a chodba u baziliky sv. Víta na Pražském hradě, budované ve 30. a 40. letech 13. století, přičemž dokončení klauzury s písemně doloženými „řezanými“ sloupy spadá nejpravděpodobněji do let 1241–1243. Další stavbou, kde se charakteristický detail pozdní fáze románské slohu (tj. tordované sloupky) podařilo doložit hmotnými nálezy, byla nejstarší hradní kaple na Zvíkově. Nalezené a dokumentované sloupky pravděpodobně náležely portálu do hradní kaple, prvně zmiňované roku 1234 a později odstraněné v rámci výstavby kaple raně gotické.³⁸⁾

Jiří Kuthan upozornil na skupinu rakouských románských kostelů (Deutsch Altenburg, Petronell, Wildungsmauer, Himberg, Hainburg a zejména kostel v Schöngrabern, datovaný do let cca 1210–1230), za jejichž paralelu považuje právě kostel sv. Václava v Hulíně.³⁹⁾ Nejvýznamnějším stavebním podnikem, který ovlivnil architekturu nejen jižní Moravy, ale i přilehlé části Podunají, se v první třetině 13. století nepochybně stala výstavba cisterciáckého kláštera na Velehradu. Klášter založil v roce 1204 moravský markrabě Vladislav Jindřich a olomoucký biskup Robert, svěcení chrámu proběhlo již roku 1228. Přes olomouckého biskupa Roberta, vzešlého z cisterciáckého řádu, vede opět cesta k německým cisterciáckým klášterům a zejména k domu v Bamberku. Zdá se, že architektura východního chóru bamberského domu zřejmě spolupůsobila i při výstavbě východní části velehradského chrámu. Je nepochybné, že tak rozsáhlá a kvalitními kamenickými silami disponující stavba, jakou byl velehradský klášter, působila jako inspirační zdroj a promítla se do podoby profánní i světské architektury v širokém regionu. Podněty velehradské klášterní huti ovlivnily podobu architektonických prvků východomoravských královských hradů Buchlova, Lukova i Brumova.⁴⁰⁾ Velkoryse založený hulínský kostel, budovaný v zeměpanské režii, jistě nevznikal bez alespoň zprostředkované vazby na kamenickou huť, dlouhodobě působící na Velehradě. Při hledání vzájemných vztahů obou staveb lze upozornit na dvojici hlavic, již vrcholí přípoje na vnějším plášti hlavní apsidy velehradského chrámu.⁴¹⁾ Poněkud schematizovanému rostlinnému dekoru velehradských hlavic (zejména severnější hlavice pokryté obloučkovitými listy) se blíží kamenická práce na hlavicích sloupků hulínského portálu.

38) J. Varhaník – J. Zavřel, Nové nálezy architektonických článků z 13. stol. a jejich fragmentů na hradě Zvíkově, Památky a příroda 8, 1989, s. 457–462, k architektonickým prvkům srovnatelným s detaily hulínského portálu zejména na s. 458–461.

39) J. Kuthan, Několik slohových paralel kostela v Schöngrabern v českých zemích, in: A. Mudra ed., Splendor et Gloria Regni Bohemiae. Umělecké dílo jako projev vládařské reprezentace a symbol státní identity. Praha 2008, s. 57–70.

40) J. Kohoutek – Z. Vácha – R. Vlita, Pozdně románské kamenické články z hradu Brumova, Archaeologia historica 32, 2007, s. 297–308.

41) J. Kuthan, Česká architektura v době posledních Přemyslovců. Vimperk 1994, s. 431–442; T. Dittrich, Pozdně románské emporové kostely, stavěné v Čechách cisterciáky na úsvitu gotiky, in: J. Krása ed., Umění 13. století v Českých zemích. Praha 1983, s. 149–169.

Terminem ante qem pro velehradskou apsidu je přitom již uvedený rok svěcení 1228. Pokud spolu zmíněné tvaroslovné detaily obou kostelů souvisí, neznámý kameník, znalý velehradského vzoru, mohl hlavice hulínského portálu vytesat nejspíše někdy kolem roku 1230. Loď kostela v Hulíně a severní boční loď klášterní baziliky na Velehradě spojuje ještě jednotná forma vysokých špaletovaných oken, opatřených půlkruhovým záklenkem. Prostý tvar oken, běžně užívaných v románské architektuře, však neumožňuje jakékoli bližší závěry.

Hledání širších souvislostí hulínského kostela nemůže pominout ani blízkou Kroměříž, v níž se prozatím podařilo zjistit existenci trojice románských staveb. Jedná se o blíže nedatovatelného předchůdce kostela Panny Marie v někdejší trhové vsi, patrně ze 12. století, kostel sv. Jana Křtitele u bývalé komendy johanitů z doby kolem či krátce po roce 1200 a blíže neznámou, kvádríkovou technologií budovanou stavbu v místě gotického kostela sv. Mořice.⁴²⁾ Neznalost architektonického detailu těchto staveb však brání bližšímu posouzení jejich možné vazby k hulínskému kostelu. Další románský detail, jímž je půlkruhově završený portál v severní zdi lodi kostela sv. Petra a Pavla v Těšnovicích u Kroměříže, ponecháváme stranou už proto, že jeho primární umístění v těšnovickém kostele je nejisté.

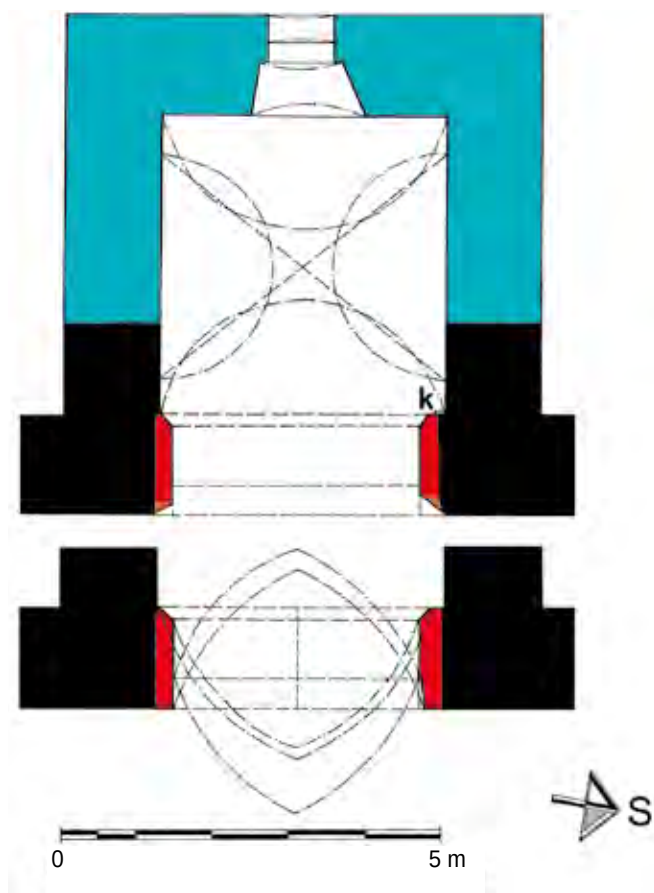
Důležité informace o širším sídelním kontextu, do něž byl hulínský kostel zasazen, poskytuje poloha vstupu v severní zdi lodi. Monumentální severní portál nade vši pochybnost sloužil jako hlavní vstup do kostela a jeho orientace potvrzuje existenci rozvinutého (či rozvíjejícího se) osídlení severně od kostela, tedy v místech historického centra pozdějšího města s ústředním prostorem tržiště. K severu se rovněž obracel výše osazený románský vstup na emporu. Nevíme však, zda přístup k portálu empory původně vedl předloženým schodištěm z úrovně terénu, jak to zaznamenal ještě barokní plán z poloviny 18. století, nebo prostřednictvím dřevěné lávky z vyššího podlaží nějaké blízké stavby, náležící snad již k hradu. Celistvější posouzení funkčních a komunikačních vazeb kostela znesnadňuje i neznalost vnitřní struktury románské západní věže.⁴³⁾

Osídlení v lokalitě pozdějšího města Hulína vznikalo v komunikačně mimořádně exponované poloze, jejíž význam předurčila trasa prastaré dálkové komunikace, spojující jižní a střední Moravu. V místě, kde tato významná cesta překračovala rozvětvená ramena řeky Rusavy, vyrostlo již v raném středověku nížinné sídliště. Jeho poloha a rozsah zůstávají neznámé, pravděpodobně se však jednalo o rozvolněné osídlení, koncentrující se někde v prostoru pozdějšího středověkého města. Do písemných pramenů Hulín vstupuje v roce 1224, kdy zde český král Přemysl Otakar I. vydává listiny pro Opavu a Přibyslavici.⁴⁴⁾ V podobných souvislostech se Hulín objevuje i v ro-

42) K současnému poznání jednotlivých staveb J. Štětina, Počátky osídlení a vymezení raně středověkého města, in: M. Perůtka ed., Kroměříž. Arcibiskupské město a jeho památky. Kroměříž 2012, s. 27 až 46; též, Středověká Kroměříž, in: tamtéž, s. 49–106.

43) Věž kostela, i přes svoje nevelké rozměry, snad mohla plnit i určitou úlohu v rámci navazujícího sídla. Nedostatek informací o podobě a vnitřní výbavě věže však brání dalšímu rozvinutí úvah tímto směrem.

44) CDB II, č. 265, s. 256–257; J. Žemlička, Přemyslovci – jak žili, vládli, umírali. Praha 2005, s. 139–141.

Obr. 30: Hulín, kostel sv. Václava, půdorys prvního patra západní věže se stavebněhistorickým vyhodnocením, dole půdorys východní zdi věže v úrovni nasazení lomeného pasu. Černě – románské zdivo; červeně gotické; modře konstrukce první fáze renesanční přestavby; oranžově mladší; k – kamenicky opracovaný článek patrně z románské stavební fáze (předstupující plocha značena šedě).

ce 1238, kdy markrabě Přemysl vydává u Hulína („*apud Hulin*“) listinu pro Doubravník.⁴⁵⁾ Obě zprávy nepřímě dokládají existenci sídla, schopného poskytnout alespoň krátkodobé rezidenční a administrativní zázemí královské, resp. markraběcí družině. V roce 1248 písemné prameny zaznamenaly jméno Kizlinka („*Chislinch vilicus in Hulin*“), hospodářského správce zdejších zeměpanských statků.⁴⁶⁾ V roce 1261, kdy český král Přemysl Otakar II. daroval dosud zeměpanský Hulín olomouckému biskupství, však zdejší hrad ani jiná forma sídla nejsou zmíněny.⁴⁷⁾ Existence hradu i poté, co se Hulín stal majetkem olomouckých biskupů, je však nesporná a potvrzuje ji i další zpráva z roku 1294 (viz dále). Zajímavé srovnání nabízí situace v sousední Kroměříži – významné biskupské trhové vsi, kterou olomoucký biskup Bruno ze Schauenburgu patrně kolem roku 1260 povýšil na město. Před rokem 1262 v Kroměříži Bruno založil kolegiální kapitolu a kostel sv. Mořice. Z Kroměříže vytvořil správní centrum diecéze a význam konstituujícího se města ještě v roce 1290 posílil Brunův nástupce, biskup Dětrich z Hradce (1281–1302) podstatným rozšířením městských práv. Dětrichova listina nese datum 19. června 1290 a byla vydána právě v Hulíně.⁴⁸⁾ Místo vydání naznačuje přetrvávající význam

Hulína a zjevně i jeho příležitostnou rezidenční funkci i přes blízkost prosperující, rovněž biskupské Kroměříže. Letopočet 1292 pak nese listina, jíž hulínský rychtář Arnold daruje jeden lán kostelu v Hulíně.⁴⁹⁾ Zmínka o rychtáři dokládá, že Hulín měl již v posledním desetiletí 13. století městské zřízení.

Výše rekapitulované písemné zprávy naznačují, že přinejmenším olomoucký biskup Bruno ze Schauenburgu a jeho následovník Dětrich z Hradce ve struktuře svých sídel přikládali Hulínu a Kroměříži rovnocennou roli. Význam Hulína ve druhé polovině 13. – první polovině 14. století patrně vyplýval i z faktu, že sousední Kroměříž postrádala pevnější biskupské sídlo charakteru hradu. V Kroměříži občasným rezidenčním požadavkům a potřebám biskupské správy dostatočoval zřejmě jen výstavnější dům, nacházející se nejspíše někde v okolí kostela sv. Mořice.⁵⁰⁾ Zdá se, že chybějící biskupský hrad v jinak velkoryse založené Kroměříži mohl do značné míry nahrazovat starší, v posledním desetiletí 13. století navíc přebudovaný hrad v komunikačně dostupném, rovněž biskupském Hulíně.

GOTICKÉ ÚPRAVY KOSTELA

Velkorysou románskou výstavbou určená podoba hulínského kostela na dlouhou dobu dostatočovala a není tedy divu, že mladší, tj. gotické a pozdně gotické úpravy byly oproti románské fázi méně rozsáhlé.

Gotická přestavba zřejmě nejvýrazněji zasáhla první patro západní věže. Ve společné zdi, oddělující první patro románské věže od empory, se dochoval vysoký otvor, završený hrotitým záklenkem. Nové ohledání obtížně přístupného otvoru nepotvrdilo jeho uvažovaný původ z úprav v 19. století, naopak přineslo indicie, směřující k zařazení otvoru již do středověké stavební fáze kostela. V nadpraží otvoru, viditelném dnes z druhého patra západní věže, se dochovalo kvádrové zdivo, patrně v původní poloze a skladbě. Technicky náročné zřízení širokého otvoru v dělicí zdi mezi věží a lodí tedy neprovázelo výraznější přezdívaní zdiva nejvyšší partie západní zdi lodi – to ostatně ani nebylo možné, pokud měla zůstat dochována i románská západní věž. Otvor má šířku 325 cm, je tedy vyvinut téměř v celé délce východní zdi prvního patra věže, přičemž je z osy zdi mírně posunut k jihu (obr. 30, 32, 37). Svislé části špalet otvoru dnes kryje novodobá omítka, znemožňující posouzení zdiva. Do interiéru varhanní kruchty orientovaná spodní část otvoru má do výšky 220 cm široce (a ne zcela rovnoměrně) zkosená nároží, která velmi pravděpodobně vznikla při některé z novověkých úprav. Na přímé špalety otvoru ve výšce asi 370 cm nad podlahou prvního patra věže navazuje ostře zahrocený záklenek, sestávající ze dvou nestejně širokých pasů s rozdílnou výškou vrcholnice (obr. 31). Východní, ke kruchtě orientovaný pas má šířku 40 cm, a přestože jej pokrývá řada líček, je jasně zřetelný spárořez tesaných kamenných bloků, z nichž pas sestává. Vnitřní pas o šířce 93 cm je na západní, do interiéru věže orientovaném líci opatřen širokým okosením, které bez přerušení sbíhá až k podla-

45) CDB III/1, č. 174, s. 215–216.

46) CDM III, č. CXVII, s. 85.

47) CDM III, č. CCCXXIII, s. 311, s. 325.

48) CDM IV, č. 291, s. 367.

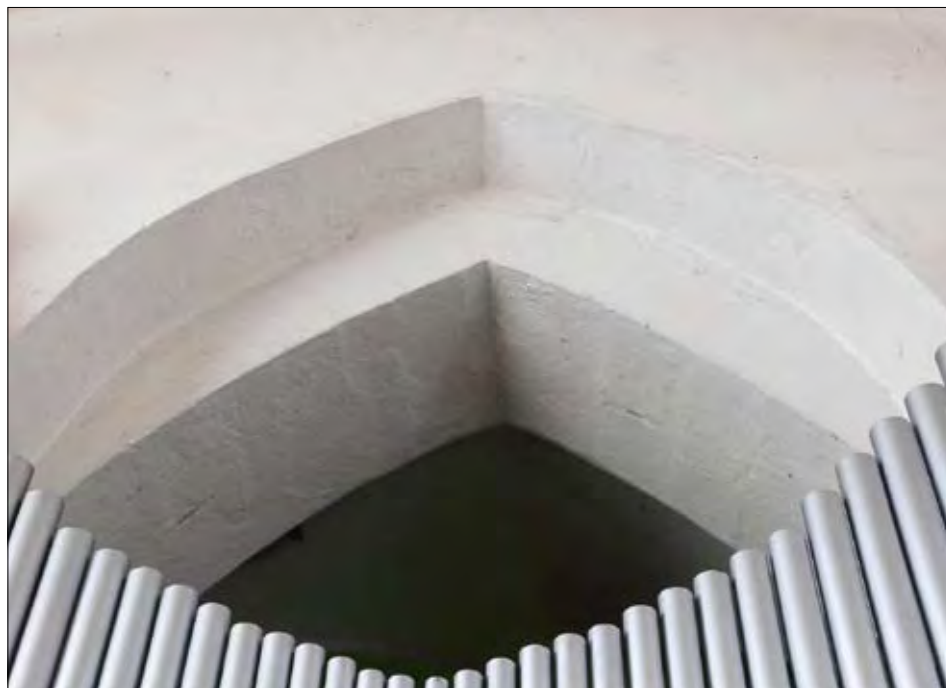
49) CDM IV, č. 308, s. 391.

50) J. Štětina, Středověká..., o. c. v pozn. 42, s. 56–57.

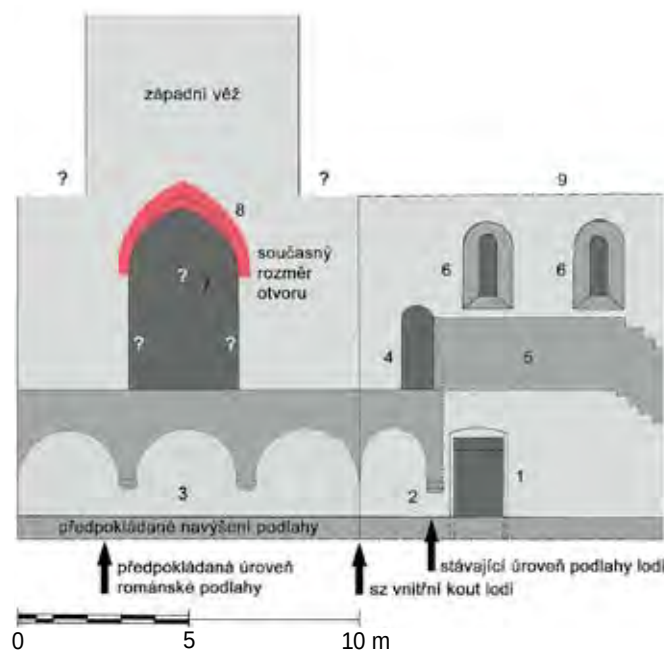
ze prvního patra. Rovněž vnitřní hrotitý záklenek sestává z pravoúhlých, na vazbu kladených kvádrů, jejichž spárořez se i zde prokresluje pod novějšími povrchy. V patě lomeného vnitřního pasu v kvádrovém zdivu registrujeme nezřetelnou nerovnost výšky 26 cm, kterou můžeme pouze zcela hypoteticky ztotožnit s později odsekanou pateční římsou.

Lomený pas v dělicí zdi mezi patrem věže a lodí nelze při současném stupni poznání jednoznačně interpretovat. Limitující faktor renesanční transformace znemožňuje i rozpoznání vztahu gotického pasu k vnitřnímu uspořádání románské věže (obr. 32). Až do případných podomítkových sondáží zůstává nejistá i výška otvoru pod lomeným záklenkem. Nelze zjistit, zda lomený záklenek náležel otvoru v interiéru druhého patra věže nebo otvoru pod lomeným záklenkem sestupoval i do nižšího, románského prvního patra věže. V tomto případě by bylo nutno počítat i s přestavbou prvního patra románské věže včetně zásahů do jeho stropu či klenby. S ohledem na historické souvislosti a zejména pokles významu Hulína, počínající první polovinou 14. století předpokládáme, že gotickou úpravu věže nejpravděpodobněji realizovali v období olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburgu nebo jeho nástupce, Dětricha z Hradce. Právě Dětrich se v závěru 13. století soustředil na přestavbu biskupského sídla v Hulíně a jeho podíl na uvažované gotické úpravě kostela tedy není možno vyloučit. Jako pouze zcela obecnou analogii lze předložit situaci, dodnes dochovanou v prvním patře severní věže kolegiálního kostela sv. Mořice v biskupské Kroměříži. Zde se dochovala křížově klenutá prostora, která se původně širokým (později zúženým a následně zazděným) otvorem, zřejmě lemovaným lomeným záklenkem, otevírala do západní části presbytáře. Zejména svorník s vegetabilním ornamentem datuje prostor ve věži svatomořického kostela přibližně do závěru 13. století.

Zajímavé stopy dosud neznámé stavební úpravy nese severní průčelí kostelní lodi (obr. 6, 33). Jedná se o šest mělkých kapes průřezu cca 20 × 20 cm, umístěných v horizontální řadě a v pravidelných intervalech ve výšce 4,5 m nad římsou soklu severní zdi. Kapsy byly do kvádrového obkladu románské zdi dodatečně vysekány; další kapsy se patrně nachází v nepřístupném prostoru podstřeší severní předsíně. Kapsy, situované přibližně v úrovni podlahy románské chodbičky v severní zdi, dosavadní literatura buď zcela pomíjela, nebo ztotožňovala s existencí pavlače. Tato interpretace není pravděpodobná už proto, že kapsy jsou velmi mělké a „na řezu“ mají převýšený, nepravidelně trojúhelný profil. Ten se zdá nasvědčovat osazení dřevěných trámů nikoliv v horizontální poloze, ale naopak, skloněných v nevelkém spádu od kostelní zdi. K dosud

Obr. 31: Hulín, kostel sv. Václava, pohled z lodi na dvojici lomených pasů, prostupujících východní zdi věže. I přes novodobé nátěry je patrný spárořez kamenných bloků, z nichž jsou oba pasy sestaveny.

Obr. 32: Hulín, kostel sv. Václava, rekonstrukční schéma západní části kostela po gotické přestavbě věže se zakreslením uvažovaných změn úrovně podlahy. Vlevo – interiérový líc západní zdi lodi s věží; vpravo – západní úsek vnitřního líce severní zdi lodi. 1 – vnitřní nika románského portálu; 2 – dochovaná pateční římsa románské empory; 3 – přízemí empory; 4 – dochovaný vstup do patra empory a vstup do chodbičky v nitru severní zdi; 5 – průmět chodbičky v severní zdi a nástup na schodiště; 6 – dvojice románských oken severní zdi; 7 – uvažovaný průběh románské klenby prvního patra věže (tečkované); 8 – dvojice gotických lomených pasů nově prolomeného otvoru (červeně). Otazníky vyjadřují nejistou existenci, příp. nerekonstruovatelný tvar konstrukcí.

nepovšimnutým detailům, zřejmě souvisejícím s kapsami, řadíme i osekání profilace východní hrany lizény na severozápadním nároží lodi. Kapsy velmi pravděpodobně sloužily k osazení zhlaví trámů, nesoucích pultovou střechu severní přístavby lodi. Přístavba probíhala po celé délce

severního průčelí lodi a vzhledem k existenci monumentálního severního portálu lodi ji hypoteticky považujeme za předsíň. Bez archeologické sondáže nevíme, zda byla zděná (čemuž může nasvědčovat zmíněné osekání lizény), nebo pouze dřevěná. Předpokládanou přístavbu v blíže neznámé době strávil požár, jehož stopy v podobě asi 1 m vysokého pásu do červena přepálených kvádrů v úrovni někdejší střechy přístavby dosud spatřujeme na severní zdi lodi. Terminem *ante qem* pro výstavbu předsíně je jednak stavba sakristie při presbytáři, jednak výstavba stávající předsíně, kladená k roku 1619. Severní přístavba jistě nesloužila liturgickým potřebám (vyjma severního portálu postrádala přímé propojení s lodí), naopak její interpretace jako předsíně, rozšiřující kapacitu kostela, je pravděpodobná už kvůli vazbě na monumentální románský vstupní portál (obr. 29).

Nevíme, jak dlouho po zániku severní přístavby lodi vznikla sakristie, přiložená k severnímu průčelí románského závěrového bloku mezi lodí a apsidou (obr. 24, 29). Sakristii pouze hypoteticky přičítáme pozdně středověký či raně novověký původ.⁵¹⁾ Datace této jednoprostorové stavby (šířky 4,65 m a délky 6,5 m) není v hulínském případě možná, nejspíše mohla vzniknout až po zániku starší přístavby při severním boku kostelní lodi, tedy buď v průběhu 15. nebo dokonce až v 16. století. Sakristii spatřujeme na městské pečeti z roku 1692 (obr. 28), je zakreslena i na plánu barokní přestavby kostela z poloviny 18. století (obr. 24). Pozůstatkem sakristie bylo pak základové zdívo tloušťky cca 90 cm z lomového kurovického vápence, na předělu románské a barokní části lodi odhalené v první polovině 20. století a zčásti znovu v prvním desetiletí 21. století. Bezpečně známe polohu západní zdi sakristie, evázané do románské severní zdi kostela prostřednictvím několika kapes, dnes zaslepených novodobými kvádrovými vložkami z oprav před polovinou 20. století. Exteriérový líc západní zdi sakristie dosahoval do vzdálenosti 1,9 m od napojení pozdně barokní lodi. V tomto místě spatřujeme porušenou profilaci románské soklové římsy, která byla zjevně osekána v souvislosti s přiložením obvodového zdíva sakristie (obr. 3, 6). Dílec soklové římsy, který zůstal v interiéru někdejší sakristie, vykazuje menší míru degradace nežli římsa nacházející se v exteriéru.

Sakristii odstranili při barokní přestavbě kostela v polovině 18. století, když zbudovali její rozměrnější následovnici, situovanou po boku nového presbytáře (obr. 24). Stopou oprav z přelomu pozdního středověku a novověku může být i letopočet 1511, vytesaný do krycí desky vnitřního sloupku v západním ostění románského portálu. Opět netušíme, zda letopočet lze vztáhnout k rozsáhlejším stavebním úpravám kostela. Nedatovatelné jsou i statické poruchy portálu, které se projeví výrazným vysunutím kvádrů východního segmentu všech archivolt (obr. 19). Příčinu narušení portálu, které je dodnes dobře patrné, neznáme – jistou roli zde snad mohly hrát základové poměry kostela, založeného nedaleko říčního toku. Pohyb západní partie severní obvodové zdi lze ostatně sledovat i v příslušné partii chodbičky, procházející zdívem

nad portálem (obr. 14/A, 15). Případné úpravy z počátku druhého desetiletí 16. století by spadaly do období konsolidace olomouckého biskupství za Stanislava Thurza (episkopát 1500–1540).

RENEŠANČNÍ A RANĚ BAROKNÍ PŘESTAVBY

Velmi podstatné změny hulínský kostel prodělal v pozdním 16. století. Jednalo se zejména o výstavbu západní věže – zvonice, zbudované s využitím částí starší věže románské (obr. 17, 34). Demolici románské věže vyvolaly buď statické problémy, nebo nějaká blíže neznámá katastrofa. Renesanční věž vznikla pravděpodobně na shodném půdoryse jako věž románská a na jihu a zřejmě i severu, kde je zdívo věže kryto schodištěm, využila i nejvýhodnějších úseků jejich obvodových zdí. Nově, od základu byla budována západní zeď, vzepřená na obou nárožích mohutnými, diagonálně posazenými opěrnými pilíři (obr. 17, 25, 34). Ze zbořené románské věže renesanční stavitelé převzali i velkou část stavebního materiálu – tesaných kvádrů, zejména ve vyšších partiích doplněných lomovým kamenem a cihlou. Východní obvodová zeď renesanční věže nasedá na západní zeď románské lodi, jejíž kvádrové zdívo je dobře patrné z interiéru věže i z podkroví (obr. 26). Jiho-východní nároží věže, viditelné z půdního prostoru, obsahuje románský kvádr s drápkovitým výběhem profilace, druhotně použitý jako stavební materiál ve funkci armovacího bloku. Prvek, nad drápkem vybavený pravoúhlým vybráním hrany, pravděpodobně pochází z původní románské věže. Na původně exteriérových omítkách severní i jižní zdi věže, dobíhajících k torzům románského štítu, se dochovaly i pozůstatky nárožního rytého kvádrování, provedeného do zavadlé malty. Kvádry mají výšku kolem 47 cm a pravděpodobnou původní délku cca 90 cm, dělicí vodorovné spáry dosahují šířky 2 cm. Původní barevná úprava kvádrů i navazujících omítek zmizela. Omítkové úpravy exteriéru věže se dosud nejlépe zachovaly v obtížně přístupném podkroví schodiště, zevně přiléhajícího k severní zdi věže (obr. 35). Z detailů, poukazujících k původnímu utváření exteriéru renesanční věže, zde spatřujeme i jednoduchou, z omítaných cihel konstruovanou a vespod esovitě profilovanou horizontální římsu, na níž nasedá renesanční obdélné okno druhého patra věže s omítaným, nijak nezdobeným ostěním. V negativu se zde dochoval i otisk horní partie střechy renesanční schodišťové věžice, jejíž menší výška patrně nebránila zaústění schodiště do druhého patra věže. Zřetelný je i sklon renesančního štítu lodi, navýšeného barokní přestavbou.

Přízemí věže, vymezené zdívem tloušťky asi 140 cm, bylo původně přístupné snad jen z lodi a dosud si uchoválo renesanční křížovou klenbu s omítkovými hřebínky na hranách (obr. 17). Druhé podlaží, překryté hřebínkovou klenbou, se i po renesanční přestavbě téměř v celé délce východní zdi otvíralo starším otvorem s hrotitým záklenkem na někdejší emporu (obr. 30, 37). Podle dochovaných písemných pramenů stavba věže probíhala v letech 1583–1584.⁵²⁾ Kout mezi severní zdi věže a západní zdi lodi využilo již zmíněné točité schodiště, vložené do zděné věžice a zvenčí přístupné prostým obdélným portálem s ostěním,

51) Tužkový náčrt odkrytých základů sakristie i se základními rozměry obsahuje spis k plánované opravě kostela v Hulíně, dne 1. července 1940 zasláný hulínskou městskou radou tehdejšímu Památkovému úřadu v Brně.

52) F. V. Peřínka, o. c. v pozn. 4, s. 320. Stavba věže nebyla dokončena ani v roce 1584.

Obr. 33: Hulín, kostel sv. Václava, současná podoba východního úseku severní zdi románské lodi s pozůstatky románských, gotických, raně a pozdně barokních i novodobých stavebních úprav.

jehož okosení vystupuje z miskovitě proláklých trnoží.⁵³⁾ Vstupní portál schodiště patrně představoval jediný kamenicky zpracovaný detail renesanční věže. Výbava věže byla jinak poměrně prostá – okénka, vsazená do hlubokých, segmentově završených nik měla z cihel zděná a omítaná ostění. Důvěřujeme-li výše komentovanému vyobrazení kostela na městské pečeti, měla věž, původně nižší o jedno podlaží, nad zvonovým patrem s rozměrnými okny vysokou renesanční helmicovou střechu (obr. 28).

Jedinečným pramenem, přibližujícím dění ve farnosti a zejména stavební a úpravy kostela a fary pozdním 16. stoletím počínaje a obdobím před polovinou 18. století konče, je rukopisné zaznamenání dějin hulínské farnosti, sepsané v roce 1743 městským písařem Samuelem Karlem Leopoldem Tupáčkem. Tento pramen má pro studium novověkých stavebních proměn hulínského kostela zásadní důležitost už proto, že většina dílčích zásahů, zanesených do Tupáčkovy kroniky, vzala zaslavě při rozsáhlé obnově kostela krátce po polovině 18. století. Roku 1602 kardinál František Dietrichštejn („fundator a opatrouník“) při hulínském kostele založil literátské bratrstvo Nanebevzetí Panny Marie a sv. Václava. Superintendantem bratrstva byl hulínský farář, mezi úkoly bratrstva patřilo i „starati

53) Renesanční portál má obdobu např. v portálu prvního patra severního křídla tvrže v Kurovicích, datovaném do 60.–70. let 16. století. Dendrochronologická analýza schodišťových stupňů konkrétní data nepřinesla, vzhledem k pohnutým osudům kostela za třicetileté války je však pravděpodobné, že dochované schodišťové stupně byly osazeny při raně barokní obnově chrámu v závěru 17. století nebo v rámci obnovy kolem poloviny 18. století.

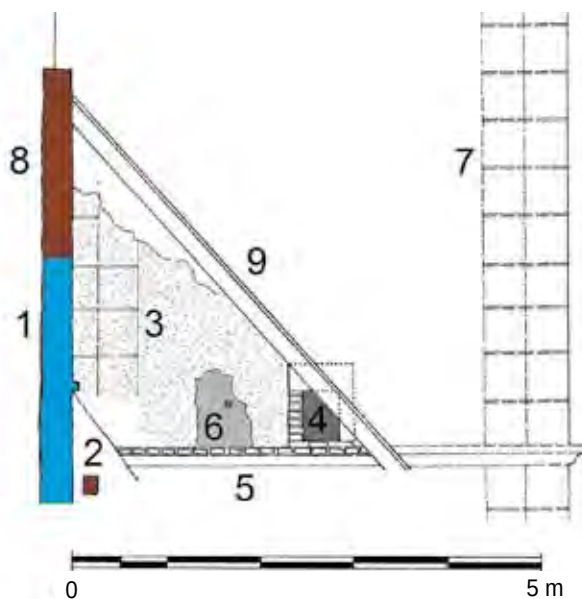
Obr. 34: Hulín, kostel sv. Václava od jihozápadu s dominantou renesanční, pozdně barokně upravené a ve druhé polovině 19. století zvýšené věže.

se o úpravu a výzdobu chrámu“.⁵⁴⁾ Drobnější stavební úpravy byly na kostele prováděny i ve druhém desetiletí 17. století – např. v roce 1613 hulínský farář Jan Otislav z Kopěnic „kostel hulínský s novým oltářem hrubým, ze dvouma oknami wietšima jest ozdobil“.⁵⁵⁾ Použitá formulace neupřesňuje umístění nových oken. Hypoteticky a vzhledem k souvislosti s oltářem uvažujeme o jejich umístění nejspíše v presbytáři, možná v apsidě.

Další etapa pozdně renesančních stavebních aktivit kostela je již spojena se jménem faráře Bohuslava Vencelíka, působícího v Hulíně v letech 1615–1623. V roce 1619 byla dokončena výstavba předsíně před severním portálem do lodi, od počátku zvané Žebračka (též Žebračka; obr. 6, 17, 36). Výstavbě předsíně, která vznikla nad mírně nepravidelným obdélným půdorysem (5,71 × 6,10 × 5,96 m) musela předcházet demolice nějaké starší, zřejmě románské části kostela či blíže neznámých souvisejících staveb. V dnes odkrytých nejnižších partiích předsíně byly totiž sekundárně použity tesané (jak se zdá neprofilované) pískovcové kvádry. Jejich zběžné lícování současně svěd-

54) Hulínská kniha bratrská, uložena v Zemském archivu Brno, G10, Sbírká rukopisů, č. 349.

55) S. Tupáček, Pamětní kniha farnosti Hulín. Hulín 1743, s. 291; F. Hamrál, Stará farní kronika v Hulíně, Mojžírova říše IV, č. 5, 1941, s. 68–69. Pamětní kniha zahrnuje i zápisy ze starších, dnes ztracených pamětních knih a některé události z dějin Hulína i okolních obcí. Doplněná byla až do r. 1903.

Obr. 35: Hulín, kostel sv. Václava, náčrtes nálezkové situace na části severního průčelí renesanční věže, viditelné z podkroví sousední schodišťové věže: 1 – renesanční štít lodi; 2 – otisk nižší střechy renesančního schodiště; 3 – renesanční omítka s rytým nárožním kvádrováním, dobíhající až ke střeše schodiště; 4 – dodatečně zmenšené renesanční okno severní fasády; 5 – renesanční římsa; 6 – kra odlišné omítky s mělkou trámovou kapsou; 7 – rekonstrukce omítkového kvádrování na severozápadním nároží věže; 8 – navýšení štítu provedené při stavbě nové střechy po polovině 18. století; 9 – stávající střecha barokně zvýšeného schodišťového útvaru.

čí i o značném nárůstu okolního terénu, který počátkem 17. století dosahoval přibližně do úrovně římsy zakončující románský sokl lodi. Severní průčelí lodi bylo v době výstavby předsíně pokryto tenkou vrstvou omítky, dodnes patrné hlavně ve spáře mezi lodí a západní zdí předsíně. Interiér jednoprostorové přízemní předsíně zpřístupňuje obdélný olistovaný, patrně až barokní portál v severním průčelí, nad nímž je ve štukovém poli proveden nápis AEDIFICATUM ANNO 1619. Interiér má valenou klenbu s dvojicí protilehlých trojúhelných výsečí, zvýrazněných omítkovými hřebínky na hranách. Vznik obvodového zdiva a klenby v jedné stavební fázi dokládá i situace v podkroví předsíně. Přestože prostor není přístupný, otvorem v zazdínce románského portálu na emporu spatřujeme rezné, nijak neupravené cihlové zdivo nad rubem valené klenby předsíně. Předsíň sice nově definovala vstupní prostor před portálem, současně však ubrala na jeho architektonické působivosti – obvodové zdi předsíně i její klenba totiž zčásti překryly krajní dvojici sloupků i stáčený vnější pás archivolty (obr. 36). Tyto partie architektonického členění portálu byly znovu uvolněny až při jeho obnově počátkem 20. století.

V roce 1620 měla někde v areálu kostela vzniknout blíže neznámá mariánská kaple. Tupáčkova kronika dále stavební aktivity faráře Vencelíka shrnuje následovně: „Za jeho zde farářství jest stará žebračka u kosnice zbořena a jeho bedlivým usilováním zasej léta Páně 1618 nová vystavena jest byla; a to na tom místě. A kosnice potom na jiném místě, tu, kde prvotná stará zvonice bývala, jest postavena a přikryta a kosti lidské v velkém množství do ní jsou odnesené a ukladené jsou byly.“⁵⁶⁾ Zprávu nelze jednoznačně

vysvětlit – zdá se však, že předsíň („Žebračka“) před severním portálem lodi nahradila starší stavbu obdobného využití, sousedící s kostnicí. Nakolik tyto objekty mohly souviset s existencí předpokládané severní přístavby lodi, nelze dnes, bez provedení archeologického průzkumu, zjistit. Zajímavý je i údaj o stavbě nové kostnice – tu můžeme, i když pouze hypoteticky, ztotožnit s nevelkým objektem dnešní márnice, nacházejícím se na koruně staršího valu při severozápadní bráně kostelního areálu (obr. 40).⁵⁷⁾ Zpráva o staré zvonici, zrušené výstavbou pozdně renesanční márnice, snad mimoděk informuje i o nevalném stavu románské západní věže, nahrazené již v polovině 80. let 16. století novou věží.⁵⁸⁾

Renesanční přestavba hulínského kostela je zajímavá především stavbou západní věže. V případě Hulína se sice jednalo o náhradu starší, románské věže, nicméně v regionu širšího Kroměřížska i navazující východomoravské oblasti byla v poslední čtvrtině 16. století výstavba renesančních věží u starších kostelů poměrně obvyklá. Do roku 1577 se hlásí mohutná západní věž, přistavěná ke staršímu hřbitovnímu kostelu v Kvasicích, renesanční jsou i rozložitě západní věže s obdobně koncipovanými zvonicevými patry u kostela sv. Martina v Tlumačově (dokončena roku 1585) a zvonice, kolem roku 1570 vztyčená patrně nad starší sakristií při severním boku presbytáře farního kostela Nejsvětější Trojice ve Zdouňkách. V samotném závěru 16. století vyrostla západní věž farního kostela Nanebevzetí Panny Marie v blízkém Holešově, vztyčení nové hulínské věže těsně předcházela stavba pozoruhodné západní věže kostela sv. Anny u holešovského bratrského sboru (počátek 80. let 16. století).⁵⁹⁾ Pomineme-li prestižní důvody, které nejspíše ve větší či menší míře stály v pozadí výstavby většiny zmíněných věží, v případě poměrně subtilní věže hulínského kostela, jejíž interiéry patrně v obou spodních podlažích souvisely s provozem kostela, přichází v úvahu především úloha zvonice a pozorovatelný.

Podobu, určenou renesanční přestavbou, si hulínský kostel v hlavních rysech ponechal až do požáru v roce 1747. Renesančně upravený kostel však záhy poznamenaly neblahé události třicetileté války – roku 1621 byl vydrancován uherskými oddíly, roku 1622 jej vykradla císařská vojska a v letech 1634 a 1635 věž opakovaně vyhořela po zásahu blesku.⁶⁰⁾

Raně barokní úpravy spojujeme s obnovou kostela po třicetileté válce. Historické fotografie, zaznamenávající podobu fasád lodi kostela po odstranění omítek v závěru 40. let 20. století, zachytily řadu dnes již nedochovaných detailů, které dokládají podstatné stavební úpravy lodi ještě před velkou pozdně barokní přestavbou v polovině 18. století. Změny se týkaly především okenních otvorů ro-

57) Objekt márnice zatím nebyl podrobněji zkoumán. Do koutu, severního západní zdi márnice a výběhem původní ohradní zdi, byla sekundárně vložena poškozená skulptura se zoomorfním motivem, vytesaná z kvalitního pískovce. Přes výrazná poškození líců je zřetelná schematicky podaná srst a patrně i dvojice nohou. Nejpravděpodobněji se jedná o součást architektonické výbavy kostela z doby před polovinou 13. století. Je zřejmé, že v původním umístění prvek vystupoval z pravouhlého ústupku či koutu interiéru.

58) Stejně pravděpodobně však „stará zvonice“ mohla vzniknout i jako provizorní stavba, využívaná v době, kdy byla renesanční západní věž ve výstavbě.

59) J. Štětina, Věž kostela sv. Anny v Holešově, in: Dějiny staveb 2015, Plzeň 2015, s. 201–215.

60) F. V. Peřínka, o. c. v pozn. 4, s. 320.

56) V. Maňas, Hulínská farnost a její duchovní správci v raném novověku, in: Z. Fišer ed., o. c. v pozn. 3, s. 281–300, zde s. 282.

mánské lodi (obr. 6, 7). Střední, dosud v románské podobě dochované okno jižní fasády bylo ve spodní polovině rozšířeno a nově vytvořený, široký okenní otvor završen půlkruhovým cihlovým záklenkem. Kolem okna byla v hlazené omítce vytvořena maltová pasparta s bílým vápenným nátěrem, jejíž parapetní úsek je na původním kvádrovém zdivu dosud slabě patrný (obr. 7, 10). Románské východní i západní okno jižní zdi zůstalo patrně nadále funkční. Podobný charakter měly i úpravy severního průčelí lodi (obr. 6). Střední a východní okno románské lodi bylo obětováno širším a nižším oknům se segmentovými záklenky z cihel a omítkovými paspartami, západní okno nadále přetrvávalo v románské podobě. Zmíněné stavební úpravy nejpravděpodobněji můžeme zařadit do doby episkopátu olomouckého biskupa Karla Lichtenstein-Castelcornia (1664–1695), kdy probíhala intenzivní stavební činnost v celé olomoucké diecézi a zejména blízkém biskupově rezidenčním městě Kroměříži. Zcela vyloučit však neumíme ani poněkud starší dataci, např. počátek 17. století.

Na počátku 18. století, za faráře Karla Julia Horáčka (do Hulína přišel roku 1703), dostal hulínský kostel novou střechu: „...kostel zdejší jest byl vazbou dobrou a s křidlicou přikrytý a uprostřed tej vazby neb střechy jedna věžička malá, která až po dnešní den stojí, s plechem obitá, a v ní zvoneček malý zavěšený... jest vyzdvížena a udělaná byla“.⁶¹⁾ V úpravách interiéru kostela pokračoval i Horáčkův následovník, farář Maxmilián Josef Steinbock, jenž nechal zřídit nový oltář bratrstva Panny Marie, „jakož také za jeho času jsou nové v kostele stolice udělané byly, také jest on v kostele strop aneb tlu, z palachu a drátu dělati, s červenou a modrou barvou obmalovati dal“.⁶²⁾ Loď si tedy i po barokních úpravách zachovávala rovný omítaný stop, dekorovaný blíže neznámou nástrojnou malbou. Až do poloviny 18. století (tedy i po výstavbě renesanční předsíně) zůstával funkční i románský vchod na západní tribunu, přístupný vnějším dřevěným jednoramenným schodištěm (obr. 6).⁶³⁾ Právě toto vnější schodiště se v roce 1735 zřejmě stalo dějištěm dramatického příběhu, zaznamenaného dnes ztracenou, snad farní kronikou: „Dne 23. července 1735 na osmou neděli po sv. Duchu opovážil se konšel zdejší Václav Stašek nějakého Václava Třetinu na schodech pavlačových, a sice na čtvrtém schodku, kde se

Obr. 36: Hulín, kostel sv. Václava, románský severní portál před očištěním a uvolněním vnějšího páru sloupků, tj. před rokem 1908. Za pozornost stojí úroveň podlahy v předsíni, později snižená, zděný stupeň při západním ostění portálu i pokrytí portálu patrně dvoubarevným nátěrem (fotografie uložena v archivu NPÚ ÚOP v Kroměříži).

ze hřbitova na pavlač kostelní vystupuje, k vojančině násilím zajmouti...“.⁶⁴⁾

Po celou první polovinu 18. století byl interiér hulínského kostela postupně vybavován novým zařízením – právě díky již vícekrát zmíněné Tupáčekově kronice víme, že „Velký oltář Swatého Václava v 1730. roku od Rzezbářů udielán“ (řezbář dostal 123 rýnských, malíř obrazu 20 rýnských, fasování malého i velkého oltáře stálo 199 rýnských).⁶⁵⁾ Vnitřní úpravy kostela se soustředily na interiérové oltáře a pokračovaly i v roce 1731, kdy „Oltář Malý na Nebevzeti Panny Marie nyní bratrsky jest fasován a malován byl a k niemu nove antependium udielano a fasováno“. Roku 1732 se pokračovalo na hlavním oltáři, kde „také to nove drahe Tabernaculum ponejprve na Oltář postaveno bylo“.⁶⁶⁾ Následně, k roku 1734, jsou ještě zmíněny nové oltáře Jana Sarkandera a Jana Nepomuckého. Zřejmě se jednalo o poslední významnější doplňky kostelního inventáře z období před pozdně barokní přestavbou chrámu.

POZDNĚ BAROKNÍ PŘESTAVBA A DALŠÍ ÚPRAVY V 19. A 20. STOLETÍ

Dne 13. července 1747 kolem deváté hodiny večerní postihnul hulínský kostel rozsáhlý požár, o němž uchoval informaci dopis s žádostí o finanční podporu olomoucké konzistoři, datovaný 28. srpna 1747 a vypracovaný tehdejší hulínským farářem Kryštofem Janem Kořískem (hulínským farářem byl v letech 1720–1756). Za své vzaly

61) V. Maňas, o. c. v pozn. 56, s. 287.

62) Tamtéž, s. 289.

63) Otisk stříšky schodiště spatřujeme na archivních fotografiích a její slabě patrná stopa zůstala na nejzápadnějším úseku severní fasády kostela dodnes.

64) M. Kouřil, o. c. v pozn. 9, s. 25.

65) S. Tupáček, o. c. v pozn. 55, s. 312.

66) Tamtéž, s. 145.

Obr. 37: Hulín, kostel sv. Václava, pohled do západní části románské, barokně přestavěné lodi. Nad klasičistní kruchtou z roku 1780 vystupuje dvojice gotických lomených pasů ve východní zdi západní věže.

především střechy a další dřevěné části stavby, zničeny byly i varhany. Stavební podstata chrámu zůstávala sice výrazněji nepoškozena, požár však vyvolal vůbec nejrozsáhlejší přestavbu kostela v jeho historii. Rozpočet na přestavbu o výši 5415 zlatých zhotovil kroměřížský zednický mistr Jan Klimek a tesařský mistr Josef Wallner rovněž z Kroměříže.⁶⁷⁾ Dochovaly se dvě verze plánů přestavby, jejichž společným jmenovatelem je záměr na prodloužení lodi východním směrem, zaklenutí chrámu na vtažené pilíře a výstavba nového presbytáře (obr. 24). Ten měl být podle první verze opatřen čtvercovým polem s okosenými rohy, nasazeným na zúžený krček v místě středověkého vítězného oblouku; samotný závěr měl mít půdorys mělkého obdélníku. Na styku staré a nové části kostela se počítalo s půdorysně obdélnými přístavbami (zřejmě předsíní a sakristií). Podle druhé verze měla být kostelní loď prodloužena o shodně širokou východní část, opatřenou čtvercovým odsazeným závěrem a mělkou apsidou. Jak dokumentuje plán severní boční fasády kostela, ve staré lodi bylo plánováno prolomení rozměrných, segmentově završených oken a přefasádování, podle jedné varianty měla zmizet i pozdně renesanční předsíní Žebračka. Požárem poškozený kostel byl pravděpodobně nejprve provizorně zajištěn, s opravou se totiž započalo až v roce 1749.

Ze staršího chrámu přetrvala pouze románská loď a renesanční věž (obr. 17, 29). Místo odstraněného presbytáře a apsidy zaujala novostavba východní části lodi

s navazujícím závěrovým polem obdélného půdorysu, doplněným mělkou apsidou. Provedená varianta přestavby se tedy výrazně liší od obou známých projekčně zpracovaných verzí (obr. 24). Nově zbudovaná východní část lodi na severu i jihu předstupovala před obvodové zdivo ponechané románské lodi. Její šířku naopak respektoval pozdně barokní, půdorysně obdélný závěr s mělkou odsazenou apsidou, který svojí skladbou navazuje na podobu odstraněné východní části románského kostela.⁶⁸⁾ Obdélný vnější půdorys východní části lodi v jejím interiéru dynamizují koutové pilastry, kněžiště vymezuje vítězný oblouk s půlkruhovou archivoltou. Interiéry staré části kostela s pozdně barokní východní částí sjednotil rytmus dovnitř vtažených klenebních pilířů, završených bohatě profilovanými úseky říms. Celý kostel dostal čtyři pole hladkých plackových kleneb, oddělené klenebními pasy, ve východní polovině kostela zdvojenými. Po

severním boku závěrového pole vyrostla půdorysně obdélná sakristie, opatřená valenou klenbou s dvojicí styčných výsečí vykrojených nad okenními otvory ve východní a západní zdi (obr. 17). Patro nad sakristií využila oratoř, klenutá stlačenou valenou klenbou s dvojicí protilehlých výsečí a přístupná točitým schodištěm v severozápadním koutu sakristie. Interiér chrámu prosvětliла rozměrná okna se segmentovým završením, která ve staré lodi zčásti využila románských, resp. raně barokních oken. Nová okna, společně s fasádami členěnými sdruženými pilastry a mělkými omítkovými poli, podstatným způsobem přispěla ke sjednocení exteriéru chrámu. Podobný dopad na zjev kostela mělo i výškové vyrovnání staré a nové části pod jednou, bohatě profilovanou korunní římsou. Nad římsou se tyčí vysoká sedlová, nad východní částí kostela zvalbená střecha, úrovní střešního hřebene překonávající variantu známou z barokních plánů. Dendrochronologický průzkum doložil, že dřevo použité na stavbu krovu bylo smýceno v letech 1750–1751 a 1752–1753.⁶⁹⁾ Barokizaci neunikla ani tři horní podlaží věže – štíhlé pilastry překryly renesanční nárožní kvádrování, okna nejvyššího, zvonového podlaží dostala barokní šambránu a věž

68) Klenba v apsidě měla být odlišně řešena, což dokumentuje parabolické čelo klenby, v půdním prostoru dosud patrné na vnitřním líci východní zdi apsidy.

69) Za provedení dendrochronologické analýzy děkuji Ing. Tomáši Kynclovi. Výstup analýzy je uložen ve spisovém archivu NPÚ ÚOP v Kroměříži. Výsledky dokládají, že nejdříve byla zastřešena novostavba pozdně barokní východní části lodi se závěrem a teprve potom nová střecha překryla upravenou románskou loď. Předěl dvou pracovních etap je v krovu dosud patrný.

završila vysoká bání se štíhlou lucernou.⁷⁰⁾ Současně bylo provedeno i zvýšení renesančního schodiště do věže, nově opatřeného kupolí. Teprve v roce 1780 byl podle data na klenáku osazen klasicizující, segmentově završený portál v západním průčelí věže (obr. 17, 34). V této stavební fázi vyrostla i varhanní kruchta, otevřená do lodi trojicí půlkruhových oblouků. Na dodatečný vznik kruchty upozorňují její křížové klenby, překrývající koutové pilíře kleneb lodi. Také varhanní kruchta, zdá se, dodržela schéma a zejména šířku románské empory (obr. 17, 37).

Je nasnadě, že jako stavební materiál (vyjma cihel a lomového kamene) posloužily kvádry ze zbořeného východní části kostela, jak je dosud patrné zejména v soklových partiích pozdně barokní části. Pokud můžeme soudit z dochovaných plánů pozdně barokní přestavby, románské jádro chrámu mělo být zcela překryto barokním hávem, včetně severního portálu, s nímž jedna varianta dokonce vůbec nepočítá. Portál však zůstal pietně dochován, na rozdíl od dalších detailů ukrytých pod omítkami (románská okna a kvádrové zdivo). Kromě utilitárních důvodů předpokládáme, že k ponechání portálu mohlo barokní stavitele vést i vědomí o jeho starobylosti – snad se tedy jednalo o záměrný historismus. Dokončení pozdně barokní přestavby datuje nápis nad vstupem do severní předsíni RENO VATUM ANNO 1754.

Barokní přestavba hulínského kostela představuje architektonicky průměrnou, avšak poměrně velkoryse koncipovanou stavební akci. Z archivních pramenů známá jména můžeme však jen stěží ztotožnit s autorem projektu. Tím pravděpodobně byl Ignác Josef Cyrani z Boleshausu (kolem 1700–1758), nejpozději od roku 1740 angažovaný na biskupových zakázkách v blízké Kroměříži.⁷¹⁾ Podle Cyraniho projektu zde zednický mistr Václav Plaška v letech 1724–1736 budoval farní kostel Panny Marie na dnešním Riegrově náměstí.⁷²⁾ Právě utváření východní části tohoto kostela, opatřené mělkou apsidou, společně s užitím diagonálně natočených vnitřních klenebních pilířů nesoucích čtyři pole plackové klenby oddělené půlkruhovými pasy, nachází obdobu i v řešení, použitém u hulínského chrámu. Obě stavby spojuje také poměrně jednoduchá koncepce bočních fasád s dominantním motivem sdružených pilastrů a rozměrných, segmentově završených oken. Pro dobu kolem poloviny 18. století poměrně konzervativní dispozice hulínského kostela (srov. např. Cyraniho novostavbu piaristického chrámu sv. Jana Křtitele v Kroměříži z let 1737–1768)⁷³⁾ může být důsledkem přizpůsobení prostorového řešení dostavby původní románské části (obr. 38).

Pozdně barokní přestavba dala kostelu i většinu vnitřního zařízení.⁷⁴⁾ Sochařskou výbavu interiéru zajistil kroměřížský sochař František Ondřej Hirnle (1726–1773),⁷⁵⁾

Obr. 38: Hulín, kostel sv. Václava v barokní podobě, pohled od jihovýchodu (fotografie patrně ze 40. let 20. století, uložena v archivu NPÚ ÚOP v Kroměříži).

malířská díla dodal v Hulíně usazený Jan Ondřej Nevídal (Newidal; asi 1709–1773). Oltářní architektura upouští dvojici sdružených sloupů, u jejichž paty se nacházejí dvě pozdně barokní štukové figury sv. Cyrila a Metoděje; oltářní nástavec, vzepřený dvojicí volutových křídel, nese obraz sv. Ludmily. Dvě dvojice v detailu odlišně utvářených oltářů při podélných zdech kostela využily prostoru pod rozměrnými barokními okny, která byla volně zakomponována do oltářních nástavců. Ušlechtilá sloupová architektura charakterizuje i dvojici protějškových oltářů při severní a jižní straně interiéru pozdně barokní části kostela. Severní oltář nese vídeňsky laděný obraz Nanebevzetí Panny Marie, opět zhotovený J. Nevídalem (obraz značen JN – P/inxit/). Sochařskou složku zajišťují postavy sv. Anny a sv. Jáchyma, osazené na hranolových soklech u paty sloupů. V ose nástavce se vznáší štuková figura anděla s dvojicí puttů, posazených na volutových konzolách vystupujících z římsového kladí sloupových architektur. Shodnou kompozici má také protější oltář – zde se však nachází sousoší Malé Kalvárie s Maří Magdalenou (opět z Hirnleho dílny, snad s výjimkou Krista na kříži). V západní části kostela, tj. původní románské lodi, se nachází další dvojice oltářů, jejichž retabulum po stranách vymezují nakoso posazené pilastry. Severní oltář, zasvěcený sv. Josefovi, zaslepi románský půlkruhový portál, vedoucí na schodiště v nitru severní zdi. Oltářní obraz, datovaný do druhé poloviny 19. století, zachycuje smrt sv. Josefa, hranolové sokly po stranách nesou plastiky sv. Floriána a sv. Jiřího z dílny F. O. Hirnleho. Nástavec obsahuje alegorickou figuru a obvyklou andělskou dvojici.

70) Renesanční podobu přízemí zachycují plány z poloviny 18. století, nepodávají však jednoznačnou informaci. V jednom případě v přízemí věže zaznamenaly prostor spojený dveřmi s interiérem lodi a na vnějších stranách opatřené trojicí úzkých okének s rozevřenými vnitřními špaletami. Druhá varianta již zachytila podvěží průchozí a patrně představuje návrh úpravy, spojené se zamýšleným přesměrováním hlavního vstupu do kostela ze severu na západ. To však bylo provedeno až v roce 1780.

71) M. Tognier, Barokní dotvoření města, in: M. Perůtka ed., o. c. v pozn. 42, s. 173.

72) Tamtéž, s. 170–173.

73) Tamtéž, s. 175–178.

74) B. Samek, o. c. v pozn. 12, s. 570–571.

75) A. Horová red., Nová encyklopedie českého výtvarného umění I. Praha 1995, s. 261; M. Pavlíček, Sochařství 17. a 18. století v Kroměříži, in: M. Perůtka ed., o. c. v pozn. 42, s. 206.

Protější, jižní oltář sv. Jana Nepomuckého má v retabulu světcův obraz od Jana Nevídala, v soklové partii oltáře doprovázený dvojicí figur – sv. Isidora a sv. Vendelína. Podoba nástavce odpovídá protilehlému oltáři sv. Josefa. Interiér kostela dotváří kazatelna, osazená při severním pilíři pozdně barokní částí, završená baldachýnem, korunovaným polychromovanou figurou sv. Pavla. Protějškem kazatelny je křtitelnice při jižním přízdním pilíři barokní části kostela. V interiéru chrámu se dochovaly i pozdně barokní dřevěné lavice, jejichž dataci do pozdního 18. století potvrzuje užití v mělkém reliéfu řezaných rokajových motivů v čelech a bočnicích lavic. Zmínku si zaslouží i série osmi párů postavníků hulínských cechů (řeznického, ševcovského, kolářského, kovářského, tesařského, pekařského, tkalcovského a krejčovského).

Nejvýraznější stavební změnou v průběhu 19. století se stalo zvýšení západní věže o nejvyšší podlaží, realizované za faráře Valentina Lihotzkého v letech 1869–1870.⁷⁶⁾ Nízké patro se otevírá čtveřicí půlkruhově završených oken, jejichž záklenky si vynutily půlkruhové vzduť korunní římsy věže. Členění pláště lizénami i podoba střešní helmice s lucernou zřejmě navazují na pozdně barokní řešení. Kolem roku 1890 se opravoval krov a sanktusová věžka.⁷⁷⁾

Dvacáté století se do stavebních dějin chrámu zapsalo nejen drobnějšími stavebními úpravami, ale i rozsáhlou opravou, která dala kostelu jeho současný vzhled. Již v roce 1908 byl opraven a očištěn románský severní portál lodi. Snad souběžně probíhaly další úpravy zejména v presbytáři, jejichž autorem byl Josef Seyfried. Zde byla patrně upravena panská oratoř v patře nad sakristií, před jejíž severní čelo současně představili nevelkou předsíň. V roce 1934 byl vypracován projekt na odstranění pozdně barokního či klasicistního šnekového schodiště v severozápadním koutu podkruhotí; úpravu navrhnul i v Hulíně etablovaný bystrický stavitel Matuška. Vstup na kruchtu nově řešily dveře z točitého schodiště při věži.⁷⁸⁾ Ve 30. letech 20. století vstupní portál věže doplnil nástavec s reliéfně pojatou polopostavou sv. Salvátora od Julia Pelikána, který v roce 1937 vytesal i dvojici protějškových desek s reliéfy sv. Cyrila a sv. Metoděje, osazené na pilířích po bocích vstupu do podvěží.⁷⁹⁾ Od počátku 40. let se množily nálezy románských detailů, zprvu nahodile odkrývaných vlivem chátrání barokních fasád. Již roku 1941 se zvažovala oprava exteriéru kostela, prodechnutá snahou o zdůraznění starobylosti kostela: „Pod nynější úrovní základů vede kolem kostela profilová kamenná patka a kamenné kvádry z románské stavby se našly ve zdivu kostela. Aby mohla stará románská patka vyniknouti, sníží se okolí kostela a jeho základy se obnaží do hloubky jednoho metru. Tím neutrpí pevnost základů a kostel bude o metr vyšší. Baroková omítka se odstraní, aby vynikla krása trosk románského stavitelství, pokud se jeho zbytky ještě za-

chovaly...“⁸⁰⁾ Odstranění barokních fasád lodi však přišlo na řadu až v letech 1947–1948; ještě z dubna 1949 se dochovala zpráva o odkrytí románského čtyřlístého okénka v západní partii jižní zdi. Přemrštěná snaha o analytickou prezentaci pozůstatků románské stavby posléze přinesla hořké plody v podobě rozsáhlých konzervačních zákroků, spojených s likvidací vývojově důležitých dokladů mladších stavebních zásahů na fasádách, zejména fragmentů raně barokních oken. Originální románské zdivo doznalo změn také díky četným plombám v kvádrovém zdivu. Kvádrové plomby, vytesané z rozličných druhů pískovce, nahradily cihlové zdivo kolem pozdně barokních oken lodi, stejnou technologií byla dotvořena i poškozená ostění románských oken lodi. Došlo i na plošné přespárování kvádrového zdiva cementovou maltou, jejíž úprava využívala historizující technologie, imitující románské podřezávání spar. Do značné míry puristická obnova románské lodi kostela zbavila podoby určené poslední celistvou, pozdně barokní přestavbou a její hodnocení je z dnešního pohledu spíše rozporuplné – už proto, že románské detaily stále výrazněji ohrožuje zvětvávání pískovce.⁸¹⁾

VÝSLEDKY SONDÁŽE DO OMÍTEK V INTERIÉRU KOSTELA⁸²⁾

Románský portál: Na prvním sloupku východního ostění románského portálu a jeho jižním kvádrování sondáž prokázala jako nejstarší vrstvu šedé barevnosti. Bez laboratorní analýzy nelze rozpoznat, zda se jedná o šedý nebo bílý, výrazně znečištěný nátěr. Šedé vrstvy jsou fragmentární, zato následující souvrství bílých nátěrů se dochovalo v poměrně rozsáhlé míře, a to i v místech pod novějšími vysprávkami. Další vrstvu pak tvoří opět šedý nátěr (např. na patce sloupků). Následuje poslední zásah z roku 1908, jenž se projevil jak rozsáhlými plastickými retušemi z umělého kamene a jemné maltoviny, tak celkovou scelující patinací do okrového odstínu. Ten zůstal na portále dosud dobře patrný.

Patka pravděpodobné empy v interiérovém líci severní zdi: Tento kamenný článek pokrývá slabá vrstva jemného vápenného štuky (příp. se může jednat o několik hutných vápenných nátěrů). Po této vápenné vrstvě následuje opět šedá vrstva a souvrství bílých nátěrů.

Špaleta a záklenek vstupu ze schodiště v tloušťce severní zdi do lodi: Povrch východní špalety chodbičky ústící do lodi byl kompletně omítnut střednězrnou omítkou, přestukovanou jemným vápenným štukem, příp. přetřenou silnou vrstvou hutného vápenného nátěru. Západní zeď z tesaných kvádrů byla pouze přestukována, resp. opatřena silnou vrstvou vápenného nátěru. Na záklenku vstupu do hlavní lodi byla ve vzdálenosti 10 cm od hrany otvoru nalezena v omítce rytá linka, vytvářející úzkou paspartu, plošně zvýrazněnou cihlově červenou barvou; špalety měly bílý nátěr. Červená barva byla pravděpodobně nejméně jednou obnovována, později několikrát pře-

76) Srov. F. V. Peřínka, o. c. v pozn. 4, s. 322; B. Samek, o. c. v pozn. 12, s. 569.

77) Dendrochronologie doložila smýcení jedlí, použitých pro nové stojky sanktusní věžičky, v letech 1889–1890. Výsledky průzkumu jsou uloženy ve spisovém archivu NPÚ ÚOP v Kroměříži.

78) Moravský zemský archiv Brno – Státní okresní archiv Kroměříž, fond Archiv města Hulína. „Návrh na zřízení nového východu na kůr v katol. kostele v Hulíně, měř. 1:100. V Bystřici p. H. v říjnu 1934, inž. M. Matuška, stavitel, Bystřice pod Hostýnem“.

79) B. Samek, o. c. v pozn. 12, s. 570.

80) Kostel sv. Václava v Hulíně, nesign., Mojžírova říše IV, č. 6–7, 1941, s. 111.

81) Obnažení románské lodi se stalo poslední výraznou změnou exteriéru; další opravy pláště kostela, realizované v průběhu 20. století, již tento stav bez jakýchkoliv korekcí respektovaly.

82) Sondáž do nátěrových a omítkových vrstev a jejich vyhodnocení provedla L. Melichová z NPÚ ÚOP v Kroměříži.

tírána bílým vápnem a nejméně jednou šedým nátěrem. Východní špaleta byla následně přeštukována a několikrát natírána vápennými nátěry s poslední šedou vrstvou.

Špaleta románského portálu z empory do chodbičky v tlušťce severní zdi: Východní špaletu vstupu tvoří tesané kvádry, jejichž nejstarší povrchovou úpravou je několik bílých nátěrů. Natírané zdivo bylo následně překryto hrubým štukem a opět několikrát přetřeno bílým vápenným nátěrem s poslední šedou vrstvou, která se výrazně uplatňuje hlavně v záklenku. Opakuje se zde situace východní zdi vstupu do lodi, ovšem bez červeného nátěru. Ve výšce asi 150 cm nad podlahou je východní špaleta opatřena šedou, fragmentárně dochovanou kresbou tvořenou černými liniemi – snad christogramem (?). Stratigrafie prokázala nejspíše až novověký původ této malby, neboť pod ní se přímo na kamenném bloku nachází souvrství bílých nátěrů, které byly záhy přeštukovány a opětovně vyběleny. Pod malbou se nachází i okrový nátěr, který můžeme pravděpodobně spojit s opravami počátkem 20. století. Tato okrová barva byla následně ještě nejméně jednou přebílena. Kresba je tudíž novodobá, stejně jako rudkou psaný mariánský monogram, provedený přes starší vrypy ve vápenných souvrstvích.

Lomený oblouk otvoru mezi prvním patrem věže a emporou: Provedená hloubková sonda prokázala nejstarší povrchovou úpravu shodnou se záklenkem vstupu ze schodiště v nitru severní zdi do lodi. Lomený oblouk byl zvýrazněn cihlově červeným nátěrem, pouze s tím rozdílem, že precizně opracovaný kvádr lomeného oblouku nebyl překryt jemným štukem ani hutným vápenným nátěrem. Červený nátěr byl později přebílen a následně lokálně překryt vrstvou z tvrdé omítky, patrně tzv. kuroviny. Následovalo souvrství bílých nátěrů se žlutou mezivrstvou, obdobně jako v přilehlé místnosti ve věži.

Červený nátěr, zjištěný na ostěních vizuálně a komunikačně exponovaných otvorů v lodi neumíme přesněji datovat – červeně natíraná pasparta na vstupu ze schodiště do lodi však poukazuje spíše ke staršímu, snad ještě středověkému horizontu stavebních úprav kostela. Mezníkem jsou zde výrazné barokní přestavby, při nichž došlo k zaslepení portálu. Rekonstrukce vývoje povrchových úprav interiéru kostela není na základě zjištěných indicií možná, pro pozdně románskou stavební fázi lze však alespoň uvažovat o opakovaném líčení interiéru kostelní lodi vápennými nátěry a mladší, zřejmě středověké a blíže neznámé výmalbě, lokálně doložené červeným nátěrem špalet zmíněných otvorů.

KOSTEL SV. VÁCLAVA A PROBLEMATIKA HRADU V HULÍNĚ

Severně a jihozápadně od kostela se dochovaly relikty zemního opevnění, spojované obvykle s písemně doloženým hulínským hradem. Jedná se o rozsáhlý zbytek příkopu, širokého asi 15 m, na vnitřní straně lemovaného pozůstatkem mohutného valu, nesoucího nejstarší úsek ohradní zdi kostela. Jihovýchodní i protější, jihozápadní úsek příkopu byl zasypan nejpozději v souvislosti s rozšířením hřbitova ve druhé polovině 18. a 19. století. Na

Obr. 39: Plán města Hulína z roku 1772, výsek s kostelem, opevněním někdejší turze (hradu) a farou (ZAO, SOka Olomouc; foto J. Štěpán, 2014).

jižním obvodu někdejšího hradu umělé opevnění chybělo, přirozenou ochranu zde totiž poskytoval blízký tok říčky Rusavy, která podle mapy stabilního katastru z roku 1830 protékala bezprostředně pod jižní ohradní zdí hřbitova.⁸³⁾ Jádru hradu bývá hledáno jihozápadně od kostela, kde se nachází poněkud vyvýšená plocha půdorysu deformovaného lichoběžníka s maximálními rozměry cca 45 x 25 m. Jižní a západní obvod tohoto rovinatého prostoru beze stop zástavby vymezuje novověká ohradní zeď hřbitova. Jihozápadně od kostela lokalizoval jádro hulínského hradu naposledy M. Plaček,⁸⁴⁾ situace však může být složitější.⁸⁵⁾ Dnes patrná situace před západním průčelím kostela totiž vzešla teprve z novověkých terénních úprav.

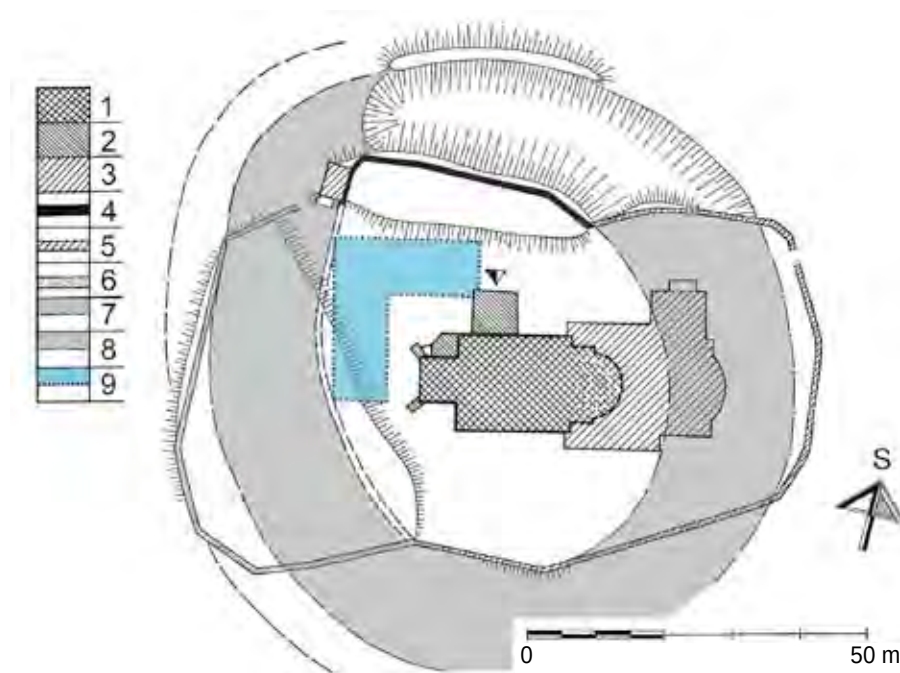
Cenné informace o podobě bezprostředního okolí kostela před razantními úpravami reliéfu nabízí mapa města z roku 1772, zhotovená biskupským kartografem Janem Antonínem Grünbergem (obr. 39).⁸⁶⁾ Mapa zachytila dnes již zcela zasypaný západní úsek příkopu, který se přibližně v pravém úhlu napojoval k západnímu zakončení dochované severní části příkopu a v segmentovém průběhu směřoval k jihovýchodu. Také před západním úsekem příkopu se nacházel mohutný val, který se patrně napojoval na dosud patrný úsek vnějšího valu před severním příkopem. Na severu přes příkop procházel dřevěný most do hřbitovní brány, navazující na objekt márnice. Vnitřní, východní hranu příkopu sledoval později odstraněný západní úsek hřbitovní zdi, napojující se na jihovýchodní část zdi v místě dodnes patrného neorganického zlomu, tj. jižně od kostelní věže. Pokud plán alespoň přibližně odpovídá realitě je zřejmé, že nízké plató jihozápadně od kostela, na němž bylo doposud hledáno jádro hulínského hradu, je až novověkého původu. Dosud existující hrana zvýšené terasy před západním průčelím kostela nejspíše značí průběh středověkého, v novověku zčásti snesené-

84) M. Plaček, Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů hrádků a tvrzí. Praha 2001, s. 261–262.

85) J. Janál, Příspěvek k poznání hulínského hradu, okr. Kroměříž, in: Informační zpravodaj české archeologické společnosti, pobočka pro Moravu a Slezsko, Kopřivnice – Hulín 2000, s. 74–81. Současné znalosti neumožňují předestřít jinou, než hypotetickou představu o vývoji a dispozici hulínského sídla.

86) Z. Fišer ed., o. c. v pozn. 3, s. 119, dále v nestránkované barevné příloze.

83) Tok Rusavy před novodobou regulací zaznamenává plán města z roku 1772 a mapy stabilního katastru z roku 1830.

Obr. 40: Hulín, situace kostelního areálu s terénními relikty hradu: 1 – rozsah románského kostela; 2 – renesanční částí kostela ze závěru 16. a počátku 17. století; 3 – pozdně barokní rozšíření kostela z půlky 18. století; 4 – nejstarší část ohradní zdi hřbitova z doby před polovinou 18. století; 5 – pozdně barokní ohradní zeď východní části hřbitova z doby po polovině 18. století; 6 – západní část hřbitova s ohradní zdí snad ze závěru 18. století; 7 – přibližný průběh středověkého valu, příkopu a mladší ohradní zdi podle mapy z roku 1772; 8 – rekonstrukce průběhu východní části příkopu; 9 – možné situování objektů středověkého sídla (podklad podle M. Plaček, o. c. v pozn. 84).

ho valu, vymezujícího západní obvod sídla. Pro úvahy o rozsahu opevněné plochy je důležité zjištění, že dodnes dochovaná zvýšená terasa západně od kostela vznikla až po zasypání starého příkopu, tedy teprve mezi lety 1772–1830. Rozsah opevněné plochy na východě sice neznáme, ale půdorysný průběh dochovaného severního příkopu naznačuje, že východní příkop s valem v nevelkém odstupu míjely apsidu románského kostela (obr. 40).

Pokud terénní úpravy v okolí skutečně náleží opevnění hulínského hradu, což považujeme za nejpravděpodobnější řešení, zdá se, že hradní zástavba mohla nejspíše využít prostor severně, resp. severozápadně od kostela. Zde se nacházel cca 17–20 m široký a 40 m dlouhý pás, situovaný mezi severní frontou románského kostela a severním valem s příkopem. Severozápadně od kostela se prostor poněkud rozšiřoval a právě tímto směrem se obracel i monumentální severní portál kostela, stejně jako výše situovaný vstup na emporu v západní části lodi. To, zda se zástavba sídla skutečně nacházela severně od kostela, může však dnes prokázat jen podpovrchový průzkum. Pokud ano, bylo to nejspíše prostorové omezení dané nevelkou plochou hradu, navíc omezenou masivní hmotou valu, které si již v závěru 13. století vyžádalo rozšíření hradního okrsku. Dispozici sídla však bez podpovrchových průzkumů nelze rekonstruovat.⁸⁷⁾

87) Jako příklad obdobného řešení vztahu kostela a obytné část sídla může sloužit archeologicky podchycená situace dvorce (tvrze) z 1. čtvrtiny 13. století v již zmíněném Vroutku. Ve vzdálenosti asi 7 m severozápadně od kostelní věže byly odkryty pozůstatky zděné budovy, z jejíhož patra byla věž nejspíše přístupná. K tvrzi ve Vroutku souhrnně T. Durdík – Z. Fišera – P. Chotěbor – Z. Procházka – M. Rykl – J. Slavík – J. Úlovec, *Encyklopedie českých tvrzí III. S / Ž. Praha 2005*, s. 991–992.

Za předpokladu, že průběh středověkých příkopů a valů rekonstruujeme správně, opevnění kolem kostela mělo nepravidelně vejčitý až kapkovitý půdorys s maximálními vnějšími rozměry cca 60 m (sever – jih) × 50 m (východ – západ). Areálu dominoval románský kostel, v jehož severozápadním sousedství předpokládáme obytné budovy zeměpanského sídla, existující zde v blíže neznámé formě nejspíše již v první polovině 13. století. Opevnění tvořil mohutný val, snad opatřený dřevěnou hradbou či palisádou. Před valem probíhal asi 15 m široký příkop s vnějším valem zřejmě poměrně značných dimenzí. Na jihu zůstal prstenec valů a příkopu nejspíše neuzavřen a otvíral se do koryta blízké říčky Rusavy. Komunikační schéma středověkého sídla nejsme schopni rozpoznat. Plán z roku 1772 zaznamenal cestu, přicházející od jihu, po mostě překonávající Rusavu a dále využí-

vající dna západního příkopu. Nelze však určit, zda tato komunikace byla středověkého původu a jak případně se středověkým sídlem souvisela. Vstup do hradu snad můžeme hledat na severozápadě, ještě pravděpodobnější se však zdá přístup od východu.⁸⁸⁾

Složitý vývoj hulínského opevněného sídla naznačují i nálezy z rozsáhlé plochy zahrad, nacházejících se jihozápadně od kostela sv. Václava, za domy na ulici Palackého.⁸⁹⁾ Povrchový průzkum zde doložil existenci zemního valu o délce cca 180 m, šířce až 5 m v patě a výšce cca 1,5 m (obr. 41). Val, z nějž je dnes dochován především západní úsek, z vnější strany provázel příkop, využitý pro vsazení novodobého potrubí. Existenci příkopu potvrzuje i cca 20 m široký pás navážek, zjištěný vně valu. Nepravidelně lichoběžný půdorys valem vymezené plochy má v severojižní ose délku cca 180 m a ve směru východ – západ šířku cca 110 m. Do jeho rovinaté plochy podle mapy stabilního katastru pronikal meandr Rusavy, dosud vymezující jihovýchodní obvod plochy. Povrchový sběr z lokality shromáždil keramický materiál převážně mladohradištního stáří. To by poukazovalo spíše k převažujícímu osídlení této plochy před vznikem města ve druhé polovině 13. století. Pokud však rozsáhlá, zemním opevněním chráněná plocha jihozápadně od kostela představuje výsledek přestavby probíhající v roce 1294, můžeme ji nejspíše ztotožnit s předhradím biskupského hradu. Vstup do předhradí bychom hledali nejspíše v severním

88) Těto variantě nasvědčuje uvažovaná struktura vnitřní zástavby areálu, koncentrující se právě severozápadně od kostela. Komunikační vazby opevněného areálu samozřejmě mohly v souvislosti s vývojem sídla a zejména jeho přestavbou v závěru 13. století doznat určitých změn, které však nejsme schopni rozpoznat.

89) J. Janál, o. c. v pozn. 85, s. 75–76.

čele, k němuž přiléhala trychtýřovitě rozevřená část uvažované vstupní komunikace.⁹⁰⁾ Na severovýchodní část předhradí by navazovalo jádro hradu s předpokládaným rezidenčním okrskem, na východě doplněným románským kostelem sv. Václava.

Za současného stupně poznání je rekonstrukce plošného rozsahu a vývoje hulínského hradu, ale i rozpoznání role kostela v rámci hradního areálu, řešitelná pouze archeologickými metodami. Je zjevné, že bezprostřední okolí kostela, kam hrad lokalizujeme, prošlo v novověku rozsáhlými terénními úpravami, které středověký stav velmi výrazně pozměnily. V raném středověku, ale i v období vzniku města v pozdním 13. století, musíme navíc v celé sídelní oblasti Hulína počítat s rozvětveným systémem říčních ramen a mokřad, které, v porovnání s dnešním stavem, vytvářely dramaticky odlišné podmínky ke koncentrovanějšímu osídlení. Vznik středověkého města, situovaného severně od kostela sv. Václava, tedy na „ostrově“, vymezeném říčními rameny a mlýnským náhonem, patrně již od jeho počátků ve 13. století provázelo systematické zvyšování terénu prostřednictvím navážek, dosahujících i několikametrové mocnosti.⁹¹⁾ Nivelizace terénu vnitřního města, stejně jako redukce vodních toků, však probíhala i v novověku. Míru zásahů tohoto druhu, provedených v rámci hradního areálu, však neznáme.

Výše zmíněné písemné prameny a zejména v Hulíně vydávané listiny dokládají, že již v první polovině 13. století zde existovalo sídlo či dvorec, sloužící občasným pobytům panovníka a jeho družiny. Nejstarší přímá písemná zpráva o hulínském opevněném sídle se však hlásí do roku 1294, kdy probíhala přestavba zdejší tvrze („*municio*“) spojená s vykopáním nového příkopu. Zpráva naznačuje existenci staršího příkopu, jímž byla opevněna původní tvrz. Přestavba v posledním desetiletí 13. věku, spojená s rozšířením opevněné plochy i zdokonalením fortifikace, pravděpodobně změnila starší sídlo v rozsáhlejší biskupský hrad. Z hlediska topografie sídla zajímavá je i zmínka o krčmě a mlýnu, které musely stavbě nového opevnění ustoupit. Náhradou za zbořenou a již neobnovovanou krčmu obdržel místní farář plat půl hřivny stříbra z lánu, který držel měšťan Oldřich. Nový mlýn pak vznikl v dolní části hradu u tekoucí vody.⁹²⁾ Zvažíme-li zřízení nového příkopu, provázené zbořením některých staveb, jeví se nám přestavba hulínského sídla v posledním desetiletí 13. století jako náročná stavební akce, jejíž nákladnost

Obr. 41: Hulín, historické jádro města na snímku z LIDARu. 1 – areál kostela sv. Václava s pozůstatkem příkopu na severu, 2 – prostor jihozápadně od kostela se zčásti dochovaným valem na vnějším obvodu, 3 – tok říčky Rusavy, 4 – náměstí. Zdroj: <http://ags.cuzk.cz/dmr/#>.

a rozsah zřejmě náležitým způsobem odrážely důležitost objektu v síti biskupových sídel. K roku 1301 písemnosti zmiňují plebána Dětmara z Hulína („*Capellani nostri... Dithmarius de Hulyu*“).⁹³⁾ Ještě v roce 1322 se v pramenech mihne jméno Herborta, purkrabího hulínského hradu,⁹⁴⁾ později však už k hradu psaná historie mlčí. Sídlo zřejmě postupně zaniklo, až do závěru 18. století se však dochovala větší část jeho zemního opevnění.

K areálu někdejšího hulínského hradu se nepochybně vztahují i zprávy z let 1583 a 1614, kdy je zmiňována škola na valu za farou, tedy v jižním sousedství farní budovy. V době působení faráře Jiřího Otislava z Kopenic, mezi lety 1613–1615 „*farníci Hulínští pavláčku neb lavky, po kterých se od fary do kostela chodí přes Val, vystavěti a udělati dali, aby se mu a budoucím pánům farářům i také farníkům pohodlněji do kostela choditi mohlo*“.⁹⁵⁾ Uvedené zmínky vztahujeme k předpokládanému, dnes však již zaniklému valovému systému opevnění, jehož průběh tušíme někde mezi apsidou románského kostela a nedalekou farní budovou, která již počátkem 17. století prokazatelně zaujímalu polohu fary stávající. Zmíněný val zaniknul nejpozději při výstavbě pozdně barokní východní části kostela kolem poloviny 18. století. Později bylo opevnění v této části zavezeno a po dalších úpravách v posledních desetiletích 18. století tak dodnes zůstal dochován především částečně zasypaný příkop s náznakem valu na severním obvodu areálu.

Tato práce vznikla v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: Výzkum nemovitých památek v ČR. Aplikace nových metodik průzkumu a dokumentace – ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury ČR na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

90) Analogickou situaci, kdy vstupní komunikace k opevněnému sídlu vedla po obvodu města, známe i ze sousedního Holešova. Také zde separátní vedení komunikace datujeme do středověku, v půdorysné struktuře města však zůstalo patrné dodnes. Podrobněji J. Štětina, Příspěvek k poznání stavebních dějin kostela sv. Anny v Holešově, in: Ingredere hospes, Sborník NPÚ ÚOP v Kroměříži 2011. Kroměříž 2011, s. 8–19. Pokud zřejmě starší sídlo kolem kostela (původní „tvrz“ z 1. poloviny 13. století) a osídlení na jihozápadním obvodu města (interpretované hypoteticky jako nová část hradu ze závěru 13. století) souvisely, není zřejmý způsob jejich vzájemného propojení. Urbanismus města si neuchoval žádnou prokazatelnou stopu, v místě uvažovaného styku obou opevněných částí sídla se dnes nachází blok domů jižně od ulice Tyršovy. Otázky týkající se vývoje této části města nepomáhají zodpovědět ani historické mapy.

91) Z. Fišer ed., o. c. v pozn. 3, na s. 10 zmiňuje nález hafované, blíže však nedatovatelné cesty hluboko pod stávajícím terénem dnešního náměstí.

92) CDM V, č. 1, s. 1. Srov. polohu mlýna při Rusavě jižně od kostela na plánu města z roku 1772 a jeho vztah k opevněnému areálu na jihozápadním obvodu města.

93) CDM V, č. 118, s. 123–124.

94) CDM VI, č. CXCVI, s. 150.

95) F. V. Peřínka, o. c. v pozn. 4, s. 328; M. Kouřil, o. c. v pozn. 9, s. 31.

Prameny

CDB II: G. Friedrich ed., *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II*. Praha 1912.

CDB III/1: G. Friedrich ed., *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae III/1*. Praha 1942.

CDM III: A. Boczek, *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae III*. Olomouc 1841.

CDM IV: A. Boczek, *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae IV*. Olomouc 1845.

CDM V: A. Boczek, *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae V*. Brno 1850.

CDM VI: P. Ritter v. Chlumecky ed., *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VI*. Brno 1854

DIE ST. WENZELSKIRCHE IN HULÍN IN MÄHREN

Die Besiedlung an Stelle der späteren Stadt Hulín (Hullein, Bez. Kroměříž [Kremsier], Zliner Kreis) entstand in der aus der Hinsicht des Verkehrs exponierten Lage, deren Bedeutung der Transitweg zwischen Süd- und Mittelmähren bestimmt hatte. Dort, wo der Weg die Arme des Flusses Rusava überschritt, entstand schon im Frühmittelalter eine Tiefebeneinsiedlung. Im 12. und frühen 13. Jahrhundert wandelte sie sich in einen Marktflecken um – das Wirtschafts- und Verwaltungszentrum der herumliegenden Markgrafengüter. Die Bedeutung der Besiedlung wurde gegen 1230 durch den Bau einer großen romanischen, dem hl. Wenzel eingeweihten Kirche unterstrichen. Der Kirchenbau aus rechteckigen Steinquadern war über dem rechteckigen Einschnitt-Grundriss mit rechteckigem Chor und Apsis und einem quadratischen Westturm angelegt. Die Beleuchtung des Schiffs vermittelte eine Reihe schlichte Rundbogenfenster; der Baukörper war von außen mit reich gestaltetem Sockel und Ecklisenen gegliedert, die wohl den später entfernten Rundbogenfließen und das Kranzgesims unterstützten hatten. Im westlichen Teil des Schiffsinners befand sich eine gemauerte, nicht nur über die Treppe in der Nordmauerstärke, sondern auch durch einen selbständigen Eingang von außen zugängliche Empore. Den Höhepunkt der architektonisch qualitätsvollen Ausstattung der Kirche bildet das monumentale abgestufte Nordportal, dessen Halbkreisbogenläufe zwei Paare von gewundenen Säulchen mit reich geschmückten Kapitellen mit Pflanzen- und Tiermotiven austragen. Die geläuterte Architektur der Kirche zeigt zum Zusammenhang mit mehreren Elementen der zeitgenössischen Architektur der deutschen und österreichischen Zisterzienserklöster, aber vor allem mit der Basilika des nahen, seit 1204 gebauten Zisterzienserklösters in Velehrad (Bez. Uherské Hradiště [Ungarisch-Hradisch]). In der unmittelbaren Nähe der Kirche entstand ein mit Graben und Wällen umgebene Ansitz. Über das ganze 13. Jahrhundert spielte Hulín eine Rolle des Zentrums der umgebenden landesfürstlichen, später bischöflichen Güter, die die Aufenthalte vom König Přemysl Ottokar I. im J. 1224 und dem Markgrafen von Mähren Přemysl im J. 1238 unterstrichen. Im Jahre 1261 änderte sich der Besitzer von Hulín, zu dem der Olmützer Bischof wurde. In der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts stellte Hulín zusammen mit der Nachbarstadt Kroměříž den Mittelpunkt des hiesigen bischöflichen Besitzes dar. In der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts wandelte sich der ältere Marktflecken in eine Stadt mit einem verhältnismäßig regelmäßigen Marktplatz und dem durch die Räumlichkeiten der Stadtinsel bestimmten Straßennetz um. Die natürlichen Arme der Rusava noch mit Mühlbächen gewährleisteten der nie mit Mauern befestigten Stadt eine relative Sicherheit. Die Feste wurde gegen 1294 zur bischöflichen Burg umgebaut und erweitert, die sich der günstigen Lage an dem von Rusava geschützten Stadtrand erfreute. Zur mittelalterlichen Stadt schlossen sich etliche Vorstädte an, wodurch Hulín einen sehr komplizierten Grundriss gewonnen hatte, der sich bis heute erhielt. Wohl im späten 13. Jahrhundert (unter dem Bischof Dětrich v. Neuhaus?) hat man den Turm gotisch umgestaltet, seinen Innenraum mit der Empore durch einen breit gespannten Bogen neu verbunden. Für ein Ergebnis der mittelalterlichen Bautätigkeit lässt sich am ehesten auch der nördliche, möglicherweise nur in Gestalt der leichteren Konstruktionen errichtete Zubau halten. Wohl auch die einräumige Sakristei an der Nordseite des Chors, die aus dem Plan des Barockumbaus sowie auch aus den archäologischen Funden vom Fundamentmauerwerk in situ bekannt ist, möge aus der Vorrenaissance stammen. Die Renaissance, in den Verhältnissen von Hulín mit vielseitigen Aktivitäten der dortigen agilen Pfarrer charakterisiert, bedeutete eine Periode der relativen Ruhe und wirtschaftlichen Prosperität, die in der Kirchenrenovierung und vor allem der Errichtung eines neuen Turms

(1583–1584) als Ersatz des eingestürzten oder abgebauten romanischen Turms Ausdruck fand. Gleichzeitig mit dem zum Teil aus den wiederverwendeten Steinquadern des romanischen Turms erbauten Turm errichtete man auch eine Wendeltreppe an seiner Nordflanke. In der zweiten Phase des Renaissanceumbaus entstand in den Jahren 1618–1619 der gewölbte Vorraum vor dem romanischen Portal. Mit der in der Renaissance umgebauten Pfarre verbanden die Kirche schriftlich belegte Holzstege über den noch von der mittelalterlichen Befestigung stammenden Wällen und Graben. Nach mehreren Schäden des dreißigjährigen Kriegs wurde die Pfarrkirche im späten 17. und anfangenden 18. Jahrhundert wieder instandgesetzt und mit neuem Mobiliar systematisch ausgestattet; das verzog sich noch in nachfolgende Jahrzehnte. Die einzigartigen Zeugnisse von den Umgestaltungen der Kirche in der Spätrenaissance und dem Barock, sowie vom Leben der Pfarrei sind in der Chronik des Hulleiner Stadtschreibers Samuel Tupáček erhalten. Im Jahr 1747 war die barock adaptierte Kirche durch einen Brand beschädigt worden, und das wirkte als Anlass zu ihrer 1754 abgeschlossenen großartigen Wiederherstellung. Der romanische Chor und die Apsis wurden abgerissen, der Kirchenbau wurde in doppelte Länge erweitert, das Innere mit Kappengewölben überwölbt. Man barockisierte auch das romanische Schiff, das mit dem neubauten Teil an der Ostseite mittels der bescheiden gefassten Fassade vereinigt wurde. Die Urheberschaft des Projekts ist nicht sicher, man kann vom bischöflichen Architekten Josef Cyrani v. Boleshaus überlegen, der in jener Zeit in benachbartem Kroměříž etliche bedeutende Aufträge ausführte. Die dendrochronologische Datierung des barocken Walmdachs zeigt, dass in der ersten Phase der östliche Neubau und nachfolgend das renovierte romanische Schiff überdacht wurden. Das Kircheninnere ergänzte die vor allem aus der Werkstatt des Kremsierer Bildhauers F. A. Hirnle und des Hulleiner Malers J. Newidal stammende Ausschmückung. In das Jahr 1780 meldet sich das Portal im Turmerdgeschoss, das die Funktion des Haupteingangs in die Kirche übernommen hat; das romanische Nordportal blieb weiter erhalten. In der gleichen Zeit entstand auch die Musikempore, die die romanische Empore ersetzt hat. Weitere Eingriffe der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts beschränkten sich auf die gewöhnliche Instandhaltung sowohl des Baus als auch seines Inventars. Eine Ausnahme stellt die in den Jahren 1869–1870 durchgeführte Turmaufstockung dar. Auch der Anfang des 20. Jahrhunderts brachte mit sich kleinere Reparaturen der Kirche – man reinigte und ergänzte 1908 das romanische Nordportal. Den bedeutendsten Eingriff des 20. Jahrhunderts bedeutete die Restaurierung des Äußeren der Kirche in den späten 1940er Jahren. Aus den Außenwänden entfernte man den Barockverputz, das romanische Quadermauerwerk wurde verhältnismäßig wenig empfindungsvoll ergänzt und in der ganzen Fläche gefügt. Durch diese, im hohen Maß puristische Rekonstruktion verschwanden im Überwiegenden die Spuren nach renaissancezeitigen und barocken Umgestaltungen des Kirchenschiffs. Weitere Renovierungsarbeiten des 20. und des Beginns des 21. Jahrhunderts respektierten den erhaltenen Zustand des Kirchenäußeren. Die St. Wenzelskirche bildet bis heute eine unüberschaubare Dominante der historischen Stadtmitte von Hulín und ihre Wirkung wird noch durch ihre Umgebung unterstrichen – die Relikte der Erdbefestigung des mittelalterlichen Ansitzes und den östlich anschließenden Areal der wenigstens renaissancezeitigen, klassizistisch umgebauten Pfarre. Die durchgeführte, vor allem zur Dokumentierung der reichen Bautwicklung der Kirche gezielte Untersuchung ist wenigstens eine Teilzahlung der Schuld, die die historische Bauforschung bislang zu diesem bemerkenswerten Bau hatte.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Hulín (Hullein, Bez. Kroměříž [Kremsier]), St. Wenzelskirche, Gesamtansicht von Norden (alle Fotos und Zeichnungen J. Štětina, 2013-2017, falls nicht anders angegeben).

Abb. 2: Hulín, historische Stadtmitte, Mappe des Stablen Katasters, 1830: 1 – St. Wenzelskirche mit einstigem Kirchhof; 2 – Pfarrhof mit anliegenden Wirtschaftsgebäuden (Archivgut Zentralkonstruktion der erzbischöflichen Güter [ÚRAS] Kroměříž, ZAO, SOKA [Landesarchiv, Staatliches Bezirksarchiv] Olomouc, Best.-Nr. 10722).

Abb. 3: Hulín, St. Wenzelskirche, Nordfront, Abschnitt des romanischen Sockelgesimses an der Ostseite (links), rechts sein Profil (grafische Gestaltung M. Lanc und J. Štětina, 2017).

Abb. 4: Hulín, St. Wenzelskirche, der freigelegte Sockel mit profiliertem Gesims ist auf das mäßig vorspringende Bruchstein-Fundament aufgesetzt (Foto wohl 1947-1948, Archiv NPÚ ÚOP [Nationalinstitut für Denkmalpflege] Kroměříž).

Abb. 5: Hulín, St. Wenzelskirche, Schiff, Detail der romanischen Quader mit ursprünglicher Oberflächenbehandlung und geritztem Buchstaben „A“, nahe der Südwestecke. Deutliche nicht organische Bindung der Blöcke und neuzeitige Zementfugung.

Abb. 6: Hulín, St. Wenzelskirche, Skizze der Befundlagen aus den 1940er Jahren, Nordmauer mit Schnitt über den nördlichen Zubau. Zur Skizze des Nordportals die Dokumentation von F. X. Segenschmied (1869) verwendet: 1 – das Anschließen von unterschiedlich hohen Quaderscharen, das den Mauerausbaufortgang dokumentiert; 2 – erhaltene Oberteile und Wölbungen der romanischen Fenster; 3 – kleines Fenster in den Gang in der Mauerstärke der Nordmauer; 4 – verblendeter Emporeneingang; 5 – Gerüstholzöffnungen aus der Bauzeit; 6 – nachträgliche Lager, wohl für die Dachkonstruktion des vorausgesetzten späteren Zubaus; 7 – Spur nach der Westmauer der späteren Sakristei, auf das erhaltene Fundament aufgesetzt; 8 – Spätrenaissance- oder Frühbarockfenster mit Verblendung gegen Mitte des 18. Jahrhunderts; 9 – Fenster aus der Mitte des 18. Jahrhunderts an Stelle des älteren romanischen Fensters; 10 – verputzter Oberteil der Nordmauer mit Kranzgesims aus der Mitte des 18. Jahrhunderts; 11 – Abdruck nach dem neuzeitlichen Dach über der Außentreppe zur Empore; 12 – neuzeitliche Quaderplombe im unteren Teil der Lisen; 13 – Anschluss des Spätbarockteils vom Schiff. Grau – romanische Mauerhäute; rot – vorausgesetzte gotische Eingriffe; blau – Schnitt über das Umfassungsmauerwerk des nördlichen Zubaus; braun – Barockmauerwerk, 17. Jahrhundert und Umbaukonstruktionen gegen Mitte des 18. Jahrhunderts; gelb – neuzeitliche Konstruktionen, 20. Jahrhundert.

Abb. 7: Hulín, St. Wenzelskirche, Schiffssüdmauer, Skizze der Befundlage, 1940er Jahre: 1 – Anschlüsse der unterschiedlich hohen Quaderscharen als Beleg des Mauerausbaufortgangs; 2 – Vierblattfenster zur Empore; 3 – erhaltener Oberteil eines romanischen Fensters; 4 – technologische Baufuge im Quadermauerwerk, die der Lage der Emporenstirn entspricht; 5 – Gerüstholzöffnungen aus der Bauzeit der Mauer; 6 – Spätrenaissance- oder Frühbarockfenster mit Verblendung gegen Mitte des 18. Jahrhunderts; 7 – als Fragment erhaltener Abschnitt der Putzfassade an der Fensterbank (punktiert); 8 – Fenster aus der Mitte des 18. Jahrhunderts an Stelle der romanischen Fenster; 9 – verputzter Oberteil der Südmauer mit Kranzgesims aus der Mitte des 18. Jahrhunderts; 10 – Anschluss des Spätbarockteils vom Schiff. Baualtersanalyse s. Abb. 6.

Abb. 8: Hulín, St. Wenzelskirche, romanisches Schiff, Kantprofil der Lisen bei der Südwestecke.

Abb. 9: Hulín, St. Wenzelskirche, romanisches Vierblattfenster bei der Südwestecke des Schiffs, ursprünglich in den Raum der Empore führend, Detail. Links die profilierte Kant der Lisen an der Südwestecke des Schiffs.

Abb. 10: Hulín, St. Wenzelskirche, romanisches Fenster in der Mitte der Schiffssüdmauer, unter dessen Brüstung sich ein kaum deutlicher Rest der Putzfassade vom späteren Fenster erhielt (unten). Der Fugenschnitt und die unterschiedliche Gesteinsart grenzen deutlich die neuzeitliche Ergänzung der Steinverkleidung ab, die die Renaissance- oder Frühbarockfensteröffnung überdeckte.

Abb. 11: Hulín, St. Wenzelskirche, Schiffsnordmauer, inneres Mauerhaupt mit dem vorausgesetzten Fußgesims der romanischen Empore (links) und dem Auslauf der Wölbung von klassizistischer Empore (links oben). Rechts die innere Laibung vom romanischen Portal mit deutlichen, durch Öffnen der älteren anders konstruierten Tür entstandenen Abnutzungsspuren.

Abb. 12: Hulín, St. Wenzelskirche, Schiffsnordmauer, westliche Partie, romanische Details – ein Fenster und der gewölbte Durchgang zur Empore, in den ein kleiner Gang in der Mauerstärke mündet.

Abb. 13: Hulín, St. Wenzelskirche, Nordmauer, östlicher Abschnitt des Gangs in der Mauerstärke. Links ein Rundfenster, deutliche Deckenkonstruktion aus Steinplatten und große Steinblöcke der Überdeckung der Treppe.

Abb. 14: Hulín, St. Wenzelskirche, Nordmauer, Gang in der Mauerstärke,

Konstruktionsdetails: A – nachlässig instandgesetzte Störung der Quaderscharen an der Nordseite des Gangs; B – Kontrast der qualitativ voll bearbeiteten Blöcke der Nordseite des Gangs und der grob behauenen Blöcke der Überdeckung der Treppe; C – Detail der Bearbeitung eines der Steinquader und der ursprünglichen Gestaltung der Fuge mit Mörtelausfüllung und Kellenstrich.

Abb. 15: Hulín, St. Wenzelskirche, Schiffsnordmauer, Gang in der Mauerstärke, Nordwand, inneres Mauerhaupt, Schema der Befundlage: 1 – romanisches Quadermauerwerk, aus der Vertikalen etwas geneigt, wohl infolge des Hauptportaldefekts; 2 – unversehrtes romanisches Quadermauerwerk in der ursprünglichen Lage; 3 – Bruchsteinmauerwerk am nördlichen Mauerhaupt; 4 – kleines Rundfenster beim Antritt der Treppe zum Portal ins Schiff.

Abb. 16: Hulín, St. Wenzelskirche, Schiffsnordmauer, Details der Treppe in der Mauerstärke: A – Durchblick vom Eingang hoch zum Gang zur Empore; B – nachträglich behauene Blöcke der Überdeckung der Treppe; C – Durchgang ins Schiff, mit Ziegelmauerwerk des Spätbarockaltars verblendet (Foto L. Melichová, 2017).

Abb. 17: Hulín, St. Wenzelskirche, Baualtersplan in der Erdgeschosshöhe: 1 – romanisches Mauerwerk gegen 1230; 2 – Renaissancemauerwerk, 1580er Jahre; 3 – Spätrenaissancekonstruktionen, 1618-1619; 4 – Spätbarockmauerwerk, 1749-1754; 5 – Mauerwerke aus dem Jahr 1780; 6 – Adaptierungen aus dem 20. Jahrhundert (Unterlage laut B. Samek, s. Anm. 12, ergänzt von J. Štětina, 2017).

Abb. 18: Hulín, St. Wenzelskirche, Nordportal, Kompositionsschema des westlichen Gewändes (links, Maße in cm) und Portalsockelgesimsprofil (rechts).

Abb. 19: Hulín, St. Wenzelskirche, abgestuftes Portal in der Nordmauer, Zustand wohl in den 1980er Jahren. Deutliche statische Wölbungsdefekte (Foto Archiv NPÚ ÚOP Kroměříž).

Abb. 20: Hulín, St. Wenzelskirche, Schiffsnordmauer, Details vom romanischen Sockel und seinem Anschließen an das östliche Portalgewände: A – Gesamtansicht der Sonde in das Mauerwerk des renaissancezeitlichen Zubaus, das den Anschluss des Sockels und des Portals verdeckt; B – Detail, an dem die Konstruktionsverbindung des Schiffsockels und Portals deutlich ist (Fotos wohl 1947-1948, Archiv NPÚ ÚOP Kroměříž).

Abb. 21: Hulín, St. Wenzelskirche, Nordportal vom Schiff, westliches Gewände, Profilierung der Kanten der Abstufung: A – Profil der inneren Abstufung; B – Profil der äußeren Abstufung.

Abb. 22: Hulín, St. Wenzelskirche, Nordportal, westliches Gewände, Details der architektonischen Gliederung: A – nicht vollendeter, in die Abstufung orientierter Teil vom Kapitell der inneren Abstufung; B – Kapitell der äußeren Säule, mit Paar Adler geschmückt (der Linke ist ursprünglich, der Rechte außer Flügel ist eine neuzeitliche Kopie); C, D – Ornament am eckklauenartigen Abschluss der äußeren Abstufung (Foto L. Melichová, 2017).

Abb. 23: Hulín, St. Wenzelskirche, romanisches Nordportal, Konstruktionsprobleme: A – Unstimmigkeit der Beziehung zwischen dem Sockel und dem äußeren Säulchen des östlichen Gewändes; B – dieselbe Situation bei dem äußeren Säulchen des westlichen Gewändes; C – ungenauer Einbau des inneren Säulchens in die Abstufung am westlichen Portalgewände.

Abb. 24: Hulín, St. Wenzelskirche, Grundrisse von zwei nicht ausgeführten Varianten des Spätbarockumbaus der Kirche mit ersichtlich gemachtem Ausmaß des romanischen Kirchenbaus (ZAO, s. Anm. 67).

Abb. 25: Hulín, St. Wenzelskirche, Mauerwerk vom Renaissanceurm, aus dem sekundär verwendeten Material des romanischen Turms erbaut (links). Rechts die Südwestecke des romanischen Schiffs (Foto wohl aus den 1960er bis 1970er Jahren, Archiv NPÚ ÚOP Kroměříž).

Abb. 26: Hulín, St. Wenzelskirche, Reste vom südlichen Teil des Schiffswestgiebels. Dem Giebel gehört das Quadermauerwerk (links) an, zum Teil auch nach der Erbauung des Renaissanceurms überlassen; das grob verputzte Mauerwerk mit der Türöffnung (in der Mitte der Aufnahme und rechts).

Abb. 27: Hulín, St. Wenzelskirche, seitlich umgekehrte Abbildung der Kirche, Siegel der Stadt, wohl spätes 13. Jahrhundert (ZAO, SOKA Olomouc, Archivgut ACO; Foto J. Štěpán, 2014).

Abb. 28: Hulín, St. Wenzelskirche nach dem Ausbau des Renaissanceurms, Stadtsiegel 1692 (ZAO, SOKA Olomouc, Archivgut ÚRAS; Foto J. Štěpán, 2014).

Abb. 29: Hulín, St. Wenzelskirche, Grundriss der romanischen Phase der Kirche, Rekonstruktionsversuch. Volle Linien – erhaltene Teile vom Bau, Strichlinie – abgerissene Teile, Turm, Empore und Chor mit Apsis; punktiert – Grundriss der späteren Sakristei. Dunkelgrau – erhaltene Konstruktionen; hellgrau – verschwundene Teile vom Bau; hellrot – später entstandene Sakristei, in der Mitte des 18. Jahrhunderts abgerissen.

Abb. 30: Hulín, St. Wenzelskirche, Westturm, Grundriss vom 1. Obergeschoss mit Baualtersplan, unten Grundriss der Turmostmauer in der Höhe des Ansetzens vom spitzigen Gurtbogen. Schwarz – romanisches Mauerwerk; rot – gotisches; blau – erste Phase des Renaissanceumbaus; orange –

spätere Eingriffe; k – das steinmetzerisch bearbeitete Bauglied, wohl aus der romanischen Bauphase (die vorspringende Fläche – grau).

Abb. 31: Hulín, St. Wenzelskirche, Blick vom Schiff zum Paar spitzbogige Gurtbogen, die die östliche Turmmauer durchdringen. Trotz den neuzeitlichen Anstrichen ist der Fugenschnitt der Steinblöcke deutlich, aus denen die Bogen zusammengesetzt sind.

Abb. 32: Hulín, St. Wenzelskirche, Westteil der Kirche nach dem gotischen Umbau des Turmes, Rekonstruktionsversuch mit Einzeichnung der möglichen Änderungen der Fußbodenhöhe. Links – das innere Mauerhaupt der Schiffswestmauer mit dem Turm; rechts – westlicher Abschnitt vom inneren Mauerhaupt der Schiffsnordmauer. 1 – innere Nische vom romanischen Portal; 2 – erhaltenes Gesims der romanischen Empore; 3 – Erdgeschoss der Empore; 4 – erhaltener Durchgang ins Obergeschoss der Empore, Eingang in den Gang in der Nordmauerstärke und Antritt der Treppe; 5 – Projektion des Gangs in der Nordmauerstärke und der Antritt der Treppe; 6 – zwei romanische Fenster; 7 – der rekonstruierte Verlauf des romanischen Obergeschossgewölbes (punktiert); 8 – Paar gotische spitzbogige Gurtbogen der neu durchgebrochenen Öffnung (rot). Die Frazezeichen bezeichnen das nicht sichere Vorhanden der Konstruktionen, bzw. ihre nicht rekonstruierbare Gestalt.

Abb. 33: Hulín, St. Wenzelskirche, östlicher Nordmauerabschnitt vom romanischen Schiff mit Resten von romanischen, gotischen, früh- und spätbarocken sowie neuzeitlichen baulichen Umgestaltungen.

Abb. 34: Hulín, St. Wenzelskirche, Ansicht von Südwesten mit Dominante des renaissancezeitlichen, später barock umgestalteten und in der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts erhöhten Turmes.

Abb. 35: Hulín, St. Wenzelskirche, Skizze der aus dem Dachraum des benachbarten Treppenturmes sichtbaren Befundlage am Teil der Nordfassade des Renaissancezeitlichen; 1 – Renaissancegiebel vom Kirchenschiff; 2 – Abdruck des niedrigeren Daches der Renaissancezeitliche; 3 – Renaissanceverputz mit geritzter Eckquaderung, die bis zum Treppendach läuft; 4 – Nordfassade, nachträglich verkleinertes Renaissancefenster; 5 – Renaissancegesims; 6 – ein Brocken vom unterschiedlichen Putz mit einem seichten Balkenlager; 7 – Nordwestecke vom Turm, Rekonstruktion der

Eckquaderung aus Putz; 8 – Giebelhöhe beim Dachausbau nach Mitte des 18. Jahrhunderts; 9 – heutiges Dach von dem im Barock erhöhten Treppengebilde.

Abb. 36: Hulín, St. Wenzelskirche, romanisches Nordportal vor Reinigung und Freilegung des äußeren Säulenpaars, d. h. vor 1908. Bemerkenswert ist die Fußbodenhöhe in der Vorhalle, später niedriger gemacht, eine gemauerte Stufe beim westlichen Gewände des Portals und die wohl zweifarbige Tünche am Portal (Archiv des NPÚ ÚOP Kroměříž).

Abb. 37: Hulín, St. Wenzelskirche, Blick in den Westteil des romanischen, barock umgebauten Kirchenschiffs. Über der barocken Empore deutliches Paar von spitzigen gotischen Gurtbogen in der Ostmauer vom Westturm.

Abb. 38: Hulín, St. Wenzelskirche, Barockgestalt der Kirche, Ansicht von Südosten (Foto wohl aus den 1940er Jahren, Archiv des NPÚ ÚOP Kroměříž).

Abb. 39: Hulín, Plan der Stadt, 1772, Ausschnitt mit der St. Wenzelskirche, Befestigung des verschwundenen Ansitzes (der Burg) und Pfarre (ZAO, SOKA Olomouc, Foto J. Štěpán, 2014).

Abb. 40: Hulín, Lageplan des Kirchenareals mit Geländerelevanten der Burg; 1 – Ausmaß der romanischen Kirche; 2 – renaissancezeitliche Teile der Kirche aus der Wende des 16. und 17. Jahrhunderts; 3 – spätbarocke Kirchenerweiterung, vor Mitte des 18. Jahrhunderts; 4 – der älteste Teil der Friedhofumfriedungsmauer, vor Mitte des 18. Jahrhunderts; 5 – Friedhof, spätbarocke Umfriedungsmauer an der Ostseite, nach Mitte des 18. Jahrhunderts; 6 – Friedhof, Westteil mit Umfriedungsmauer, wohl Abschluss des 18. Jahrhunderts; 7 – annähernder Verlauf des mittelalterlichen Walls, Grabens und der späteren Umfriedungsmauer, der Mappe aus dem J. 1772 gemäß; 8 – östlicher Grabenteil, Rekonstruktion des Verlaufs; 9 – mögliche Situierung der Bauten des mittelalterlichen Ansitzes (Unterlage nach M. Plaček, s. Anm. 84).

Abb. 41: Hulín, historischer Kern der Stadt, LIDAR-Aufnahme. 1 – St. Wenzelskirche, Areal mit Grabenrest an der Nordseite; 2 – Fläche südwestlich der Kirche mit dem teilweise erhaltenen Außenrandwall; 3 – Fluss Rusava; 4 – Marktplatz. Quelle: <http://ags.cuzk/dmr/#>

(Übersetzung J. Noll)